

ORBÁN BALÁZS

ORSZÁGGYŰLÉSI BESZÉDEI

1871. NOVEMBER 7-től 1872. ÁPRIL 16-ig.

KÜLÖN LENYOMAT AZ ORSZÁGGYŰLÉSI NAPLÓBÓL.

PEST.

PESTEN TETTEI NÁNFOR ÉS TAKSÁNÁL, KOLOZSVÁRT DEMJÉN LÁSZLÓNÁL.

1872.

A néppel és a népért.

**Kérdeztvény Udvarhelyszék szervezésénél elkövetett
visszaélések ügyében.**

(1871, nov. 7-én.)

Az igen tisztelt belügyminiszter Úrhoz vagyok bátor egy interpell átiót intézni, legyen szabad azt pár szóval indokolnom. Hazánk múltbani elnyomatása és szerencsétlensége leginkább onnan származott, mert igen szép jogokat és nagy szabadságokat biztosító törvényeink igen ritkán voltak végrehajtva. A múlton okulva, óvakodunk kell, hogy e nagyon veszélyes régi hibába vissza ne essünk.

En az alkotmányosság legelső és legfőbb alapelvéül azt tartom, hogy a törvények szentek és sérhetlenek legyenek úgy fenn, mint lenn, mert az alkotmányosság vára csak addig megvihatatlan, míg azon az első bármi csekély rés nem töretik; *(Halljuk!)* mert nálunk inkább, mint bárhol, számosán vannak olyan műkedvelők, kik az így csinált rések kitágítására egész készséggel vállalkoznak, s azért a törvényhozó testületnek nemcsak a törvények megalkotása, hanem azok sérthetlensége feletti örökös is kötelessége.

Jelen interpellációm tárgyát az újabban ho-

zott megerendezési törvénynek Udvarhelyszék választmánya általi nagyon is érzékeny megsértése képezi.

Megvallom, hogy ezen törvénynek, mely a szabadelvűség rovására hozatott és a mely visszahanyatlást jelez: nem vagyok barátja; mindazonáltal nem tehetem, hogy fel ne szólaljak akkor, midőn azon csekély jogok és azon befolyás is, miket e törvény a honpolgároknak meghagyott: a bürokraták túlkapásai által megsemmisíttetnek és lábbal tapostatnak.

Nagyon sajnálom, hogy éppen egy törvényhatóság ellen kell e padokról a kormánynak figyelmét felhívnom akkor, midőn a törvényhatóságnak legnemesebb feladata lenne a törvényt megvédeni, és megóvni az alkotmányosság szellemét. De ha a törvényhatóság e feladatáról megfeledkezik, a jogaikban megsértettek jogorvoslást kereshetnek, és ez első rendben nem illehet mást, mint az alkotmányos kormányt, melynek kötelessége a törvények tekintélyét mindenkiel és bármely testülettel szemben is fenntartani: mert a meghozott törvényeket, még ha rosszak lennének is, mindenkinek tiszteletben kell tartani mindaddig, míg azokat a törvényhozó testület meg nem változtatja, mert a törvények tisztelensége leghamarább ássa meg az alkotmányosság sírját.

Nem akarván azonban itt a drága időt ismétlésekkel vesztegetni: bátor leszek magát az interpellációt, mely a tényállást is magában foglalja, fölolvadni. (*Olvass.*)

Interpellate a belügyminiszter úrhoz Udvarhelyszék szervező bizottmányának törvény és alkotmány ellenes eljárása ügyében. A t. belügyminiszter úrhoz Udvarhelyszék képviselő bizottmányának egy igen tekintélyes kisebbsége által a jelen év September hó 22-ről kelt kérvény, illetőleg óvástétel terjesztett fel, melyből meggyőződést szerezhetett arról, hogy Udvarhelyszéknek az 1871. XLII. t. ez. 91. §-a értelmében választott szervező küldöttsége munkálatának tárgyalásánál törvényellenes eljárás fordult elő, mert

1-ször a szervező küldöttség munkálatának felolvasását és részletes tárgyalását a képviselő bizottmány határozatilag kimondotta, elvetvén egy másik indítványt, mely annak en-bloc való elfogadását hozta javaslatba. A részletes tárgyalás meg is kezdetett, a mint a jegyzőkönyv 99, 100. és 105. sz. tanúsítják; ekkor azonban a munkálat egészbeni elfogadásának indítványa megújítatván: a bizottmányi gyűlés egy szótöbbséggel kimondotta azt, s így a folyamatban levő tárgyalás abbanhagyásával azon munkálat, melyet a szervező küldöttségen s néhány hivatalnokon kívül senkisémet ismert; — felolvasatlanul egész terjedelmében elfogadtatott. Ezen eljárással megsértetett a tanácskozási szabályzatnak a belügyminisztérium által is 1869. 2818. sz. a. jóváhagyott 29-ik §-a, mely az egyszer elejtett indítványnak ugyanazon ülősszak alatti megújított tárgyalását határozottan eltiltja. Ha ezen, ama törvényhatóság jövő életére oly lényeges befolyást gyakorló, munkálat megkezdett tárgya-

lásának ily erőszakos megszakításával törvényszegés követtetett el, még nagyobb alkotmány-sértés volt

2- szor az, hogy a székbeli virilisek névsora szintén felolvasatlanul fogadtatott el, pedig az a gyűlés előtt csak két nappal állítattván egybe, a szervező küldöttség azon alkalommal jelen volt 8 tagján kívül senki előtt ismeretes nem volt, és így a kihagyatott jogosultak, kiknek felszólalásaikra még csak válasz sem adatott: törvényadta jogaikat nem érvényesíthették, míg más részről a jogtalanul felvették elleni felszólalások útja elzárattott. Ekként egy sereg jogosulatlan vétetett fel, míg igen sokan zárattak ki olyanok is, kik a virilis alap minimumának kétszeresét, háromszorosát is fizetik, de az adóhivatalok négy-öt helyt lévő jószágaiknak esetlegesen csak egyikét adták fel s végre

3- szor végtelenül törvénysértő volt azon eljárás, mely szerint a nagyon tekintélyes kisebbség részéről beadott külön véleményt nemcsak tárgyalni nem engedték, hanem még annak felolvasását is— a dulloi kerületekre vonatkozó rész kivételével — megtagadták.

Mindezekből kitűnik Udvarhelyszék képviselő bizottmányának oly erőszakos és törvényellenes eljárása, mely a törvényt megsértette és az alkotmányosság minden fogalmát lábbal tiporta.

Bátor vagyok a t. belügyér urat kérdezni:

1. Van-e tudomása azon törvényellenes eljárásról, mely Udvarhelyszék bizottmánya által a

szervező küldöttség munkálatának keresztülhajtása alkalmával követtetett?

2. Mit szándékozik tenni a belügyminiszter ur, hogy Udvarhelyszék szervezése a törvény rendeleté szerint jöjjön létre?

A költségvetés általános tárgyalásakor mondott beszéd.

(1871. dec. 4-én.)

Tisztelt ház! A költségvetés feletti vita annyira ki van már merítve, hogy valami újat, és talán hasznosat alig tudnék mondani, annálfogva kijelentvén, hogy a különvéleményt tárgyalás alapjául elfogadom: az ügy érdeméhez észrevételt tenni nem fogok, hanem egy más, nem kevesbbé fontos tárgyra fogok néhány szóval áttérni, mely czéltalanul kiadott 3—4 millió megtakarítására vonatkozik. A tárgy csak közvetlenül függ össze a költségvetéssel; mindazáltal azt itt hiszem ériutendőnek, miután arra másutt tért nyerni nem *remélek*. (*Halljuk!*)

Néhány év óta annyira össze vagyunk láncozva Ausztriával, hogy minden ottani rázkódás áthat hozzánk, s minden ott elkövetett visszások érezhetők nálunk is. Pár év óta viszonyainknak az eddigiektől eltérő átalakulását észleljük. Úgy *hogy* ma a történelem és tények logikája mintegy fel van forgatva; mert a mi ellen őseink századokon át országgyűléseiken küzdöttek, minek megakadályozásáért annyi vér folyt a csatatéren, és a vérpadokon, és a mit han-

goztatva szállottak a harctérre a haza jobb-
jai: a Rákóczyak, Bocskai és Bethlen Gábor, a
mi miatt Tökölj és Rákóczy Ferencz aszámüze-
tésbea halt el nagy társaival együtt; a miért
1848—49-ben Európa tiszteletét és bámulatát
érdemlő harczot küzdött nemzetünk; a mi ellen
óvást téve haltak el az aradi és ujépületi di-
cső vértanuk: marnír végre van hajtva, és létre-
hozva hazánk és Ausztria közt azon szoros kö-
telék, melyet őseink hazánkra nézve veszélyesnek
mondottak. Avagy tagadni lehetne-e azt? hogy
több száz éves szenvedéseink és küzdelmeink kut-
forrása leginkább onnan eredett, hogy Ausztria
mindenképen reánk erőszakolta a reál-uniót,
míg hazánk a törvényeinkben és alkotmányunkban
szorosan körvonalozott personal-unióhoz ragasz-
kodott.

Es váljon nem az Ausztriától erőszakolt reál-
unió meggátlásáért véreztek-e el a nemzet leg-
jobbjai és lettek a világ minden országában buj-
dosókká? S ime most t. ház, egy bámulatos
átalakulást észlelek: mert keletkezett hazánkban
kormány, és azt feltétlenül támogató hatalmas
párt, mely elfordul a múlttól, mely az eddig
követett irányt el akarja hagyni, s mely kormány
elnöke által mondatja ki azt, hogy a mi eddig
üdv volt, most kárhozattá lett, és hogy Magyar-
ország jövője és szabadsága csak az Ausztriával
való reál-unióban van biztosítva. Csak pár hete,
hogy Magyarország volt kormányelnöke a cseh-
kérdésben hozzá intézett interpelációkra adott
válaszában kijelentette a ház előtt azt, hogy az ed-

dig hazánk által követelt, és politikai hitelvként kitérített personálunió nem más mint pusztán jelző, hogy annak alkalmazása hazánkra nézve veszélyes lenne. Azok, kik alkotmányuk homlokzatára oda illesztették a reáluniót: annyira összekeverték hazánk ügyeivel az ausztriai ügyeket, hogy az ottani bajok fájdalmait mulhatlanul át kell, hogy hozzánk is hassanak, sőt újabb időben egy oly osztrákos elvet is hallottunk itt e házban hangoztatni, hogy Magyarországot érdeklő némely igen fontos ügyek a magyar képviselőház discussiójának tárgyát nem is képezhetik; azonban mi, kik az őseink által kijelölt utón haladunk, mi, kik a personáluniót, mint hazánk függetlenségének és szabadságának fő biztosítékát tekintjük: egyszersmind azon elme letet sem akarjuk elfogadni, hogy lehetnének bármely oly hazai ügyek, melyek Magyarország képviselőházának hatásköréből elvonhatók lennének; azért én a ránk erőszakolt reálunióból eredő számos bajok egyikét fogom fölszínre hozni, s megpróbálom kimutatni, hogy az abból eredő hátrányokat miként lehetne orvosolni.

T. ház! Az osztrák birodalomban nem mindig a szükségesség, hanem igen gyakran a szélső és rögeszmék határozzák meg az állam kiadásait; vannak ott oly rögeszmék, melyek nem csak 100 — de 1000 millióit emésztettek fel, nem csak a birodalomnak, hanem hazánknak is. *(Helyeslés.)*

Egyike ezen költséges rögeszméknek az, hogy Ausztria tenger és tengerész nép nélkül tengeri ha-

talom szerepét akarja játszani. Volt ennek némi értelmé akkor, midőn Velence és Lombardia a birodalom kiegészítő részeit alkották; midőn ama tartományok szabadságra törekvő népét, tengeren és vizen őrizni kellett, hogy ne szökjék el. Most azonban, midőn Olaszország népe hosszas küzdelmek és szenvedések után felszabadult; most midőn Ausztriát csak egy kis tengerfolt érinti: a hadi tengerészetet tovább fenntartani akarni nem egyéb, mint rögeszmének valósítása és azon sovány dicsőségvadászat, hogy Ausztria tengeri hatalmat képez, de oly tengeri hatalmat, melyet e tekintetben a csekély Dánia, Törökország és a kis Görögország is túlszárnyal.

Ha a nemzeteknek költséges szeszélyei vannak: én azt nem bánom; ha a nemzetek csábító délibábot követnek, vagy a syrenek éneke által a tenger hullámai közé csábítatják magukat: azt sem bánom, akkor ha ezen multság költségeit önmaguk fizetik. Így ha Ausztria, vagy jobban mondva az osztrák államférfiaknak tetszik a hadi tengerészet címén évenként 11 millió frtot a tengerbe dobni, azt nem bánom; de midőn ez összegnek egy harmadrészét nagyon is szárazra jutott szegény hazánkkal fizetettik meg: akkor azt hiszem, hogy a haza és a nép érdekeit védve jogom és kötelességem felszólalni. *(Bal felől helyeslés.)*

Tudom, hogy azt fogják mondani, hogy ez ügy nem ide, hanem a delegáció elé tartozik; azonban miután az egyről biztosítva vagyok; hogy a delegáció tagja soha lenni nem fogok: nem marad más hátra mint, hogy Magyaror-

szág képviselőháza előtt érintsem ez ügyet. Nem szándékozom ezt tüzetesen tárgyalni, hanem rámutatok az oktatán vesztegetésre a végett, és azon hitben: hogy talán fog a delegatióba bemenendő tagok közt egy találkozni, ki ez eszmét megpendíti és érvényre juttatni igyekezend. Ez eszmét hazánkra úgy mint a birodalomra üdvösnek tartom; hazánkra nézve azért, mert ez által 3 — 4 millió frtot tudnánk meggazdálkodni az évi quotából; a birodalomra nézve azért, mert Ausztria hadi tengerészete oly elemekből van összealkotva, hogy méltán lehet félni, miszerint jöhet oly idő, midőn a hadi tengerészet veszélyessé és valódi tengeri szörnyyé fajulhat. A hadi tengerészeinek eltörlését vagy legalább kis téré való szorítását azért is kell szorgalmazni; mert méltán lehet félni, hogy jöhet idő, hogy valamint a ránk erőszakolt státus-adósággal történt: úgy egy napon elő állhat Ausztria egy pár 100 millióról szóló contóval és azt mondhatja, hogy hadihajóit leginkább a magyar partok őrzésére tartotta fenn, tessék kifizetni.

Hogy Ausztria az így gazda nélkül készült számlák gyártásához nagyon ért, arról hazánk több alkalommal fájdalmasan győződhetett meg (*Helyeslés a hol oldalon.*)

Hagyjuk azért a hadi tengerészetet és a tengeri kalandok vágyát a tengerrel környezett országok számára. Mondjunk le a tengeri hatalmaskodás ábrándjáról, és megtartva azon vizeken rothadó sok hajóból néhányát a part védelmére, a többit adják el, és árával törlesszük

mesés nagyságú államadósságunkat, az arra eddig elköltött milliókat pedig fordítsuk évről-évre növekedő deficitjeink kevesbítésére. (*Helyeslés a bal oldalon.*)

Íme, t. ház! ezek azon indokok, melyek a hadi tengerészeire czéltalanul kidobott milliók számbavételénél nemcsak az én keblemet, hanem minden hazafiét kell, hogy aggodalommal eltöltsék, s midőn annak itt kifejezést adtam: felkérem a jövő delegatio tagjait arra, hogy igyekezzenek ezen eszmét létesíteni, iparkodjanak alkotmányos útjára úgyis szegény módon elindított hazánkat az idegen szeszélyek e nyomasztó terhétől megmenteni.

Az erdélyi kir. biztosság kérdésében mondott beszéd

(1871. dec. 9-én.)

Tisztelt képviselőház! A jelenleg tárgyalás alatt levő erdélyi királyi biztosság kérdésében talán senki oly kényes álláspontot nem foglal el, mint én; mert nálamnál az erdélyi kir. biztos úr személyének nagyobb tisztelője nincs, mivel senki jobban nem ismeri, és méltányolja az ő egyéni jótékony befolyását társadalmi viszonyainkra, a nemzeti tudományosság és művészetre mint én; de az egyéni tisztelet és személyes érdemek által költött ragaszkodás, nem tudja velem megkedvelteim azon politikai álláspontot, a melyet az erdélyi kir. biztosság hazánkban elfoglal, nem; mert én ezen kir. biz-

tosságot nemcsak szükségtelen fényűzési aparátusnak, hanem mint a törve nynyé vált unió végrehajtásának akadályát veszélyesnek is Ítélem; szabadjon e két szempontot pár szóval fölfejtennem.

Az erdélyi kir. biztosság szükségfelettségének bizonyítására felhozható igen számos érvek mellőzésével csak azon egyet említem, hogy a kir. biztos úr a jelen év kora tavaszától késő őszéig szabadsággal távol lehetett Erdélytől, helyettesé ez idő alatt betegen feküdhettek anélkül, hogy valamely hiány érezhető lett volna. Ez idő alatt minden a maga rendes kerékvágásában haladott s az erdélyi kir. biztosság egy oly ötödik keréknek bizonyult, a mely nélkül az állam gépezete minden fennakadás sőt a legcsekélyebb zökkenés nélkül folytathatta működését. Oly életből merített ellenérv ez t. ház, melyet semminemű sophismával lerontani nem lehet, ez, a mint a magyar egészséges logikája kifejezi, kézzel foghatólag bizonyítja az erdélyi kir. biztosságnak teljes szükségfelettségét.

De e mellett veszélyesnek is mondám a kir. biztosságot Erdélyre nézve; ennek bizonyítása és megérthetővé tételére a mi sajátságos erdélyi viszonyainkat valódi világításban kell felmutatnom, mert az utóbbi időkben egy oly indokolhatlan törekvést észlelhetünk, a mely az ottani állapotokat hamis világításban tüntetvén fel, nem engedte a valójában tarthatlan erdélyi állapotok valódi ismeretét itt elterjedni. Azért nekünk, kik amaz országrész szülöttjei s érdekeinek közvetlen képviselői vagyunk: kötelességünkké vá-

lik azon mesterkéltn ködfátyolképeket, melyekkel itt némelyek a szemeket kápráztatni akarják, szétosztlatni, s a valóságot a maga mesztelenségében felmutatni, mert a baj ismerete az orvoslást mindig könnyebben eszközli. (*Helyeslés!*)

A ki a magyar történelemmel foglakozott, be kell vallania, hogy Erdély kicsinységéhez képest nagy és dicső szerepet játszott a múltban; hisz Erdély volt a magyar szabadság, műveltség, tudományosság és nemzetiség fellegrára, s ki merné tagadni, hogy tisztán az erdélyi fejedelemségnek köszönhetjük, hogy ma van magyar nemzet, hogy van magyar cultura, hogy van vallásszabadság, s oly vallás, mely a nemzeti érdekeket hitágazataival azonosítja. Erdély tartá meg mindazt, a mi nemzetünknek becses és drága volt, megtartá és védte azt nagyszerű küzdelmek és véráldozatok árán, melyek amaz országrészt kimeríték és elgyengíték s akkor, midőn ez állapotában visszakívánkozott a megizmosodott testvér védszárnyai alá, a testvér ölelése helyett az idegen kormányzat, az idegen zsarnokság fojtogató keze nehézkedett reá. Erdély átlátta, érezte, hogy rá üdv csakis a testvér Magyarországgal való egyesülésben van s másfél százados sóvárgás után végre e hő vágya az 1848-ban megalkotott és 1867-ben megújított Unio-törvény által tényé vált volna, ha egy indokolatlan politika a megalkotott törvény fölé oda nem helyezi a kir. biztosságot osztrák törvényes és gendarmos provisoriumával, s ott nem tartja azt Erdély közóhaja s közvélemé-

nyének már számtalanszor érezhetővé tett ellen-nyilatkozata daczára.

Erdélyben ma már alig van olyan, a ki az unió mihamarább! végrehajtását és a Bach rendszer visszaéléseit fenntartó provisorium eltörlését ne óhajtana, mert minden komolyan gondolkozó átlátja, hogy Erdély különállásának szerepe örökre lejátszatott; (*Helyeslés*) óhajtja, mert a kimerültnek, a közjóért való küzdelemben elgyengültnek az erőshöz való támaszkodásában van csak üdv és fennmaradhatása; de óhajtja mindenki, mert Erdély sajátos viszonyainál és érdekösszeütközésénél fogva önerején fölemelkedni és abnormis helyzetéből kibontakozni soha sem tudand. Nem; mert nálunk Erdélyben oly erők és intézmények állanak, még pedig némileg a történelmi jog alapján, egymással szemben, hogy azok egymást paralizálják s amaz országész életerejét teljesen absorbeálják. Ott volt Erdély másfél százados előéletében a 3 törvényes nemzet és négy bevett vallás, Erdély eredendő bűne, ehhez kapcsolta az addig elnyomottaknak, és szabadság fosztottaknak is polgárjogot és vagyont adó 1848. a méltatlanul kizárt negyedik nemzetet, és addig csak eltűrt két más vallást; miáltal tízre emelkedett Erdély politikai factorainak száma; ott vannak még ezek mellett a maguknak régi befolyást követelő, egymással összelelegedni, összeolvadni nem tudó osztályok, korunkból kivé- nült eszméikkel és igényeikkel s mindezen factorok egymással huzalkodnak, befolyás és ha-

táskör felett egymással tépelődnek; ez üdvtelen versenygésben, e vétkes meghasonlásban egymás erejét, egymás tekintélyét fogyasztva, s e káros küzdelemben, a mint már a nagy, Wesselényi Miklós mondá: apasztva a közszabadságot és az alkotmányos lét tőkéjét. (*Úgy van!*)

T. ház! Én ki merem itt mondani, hogy mi erdélyiek önmagunkra e visszás helyzetet rendezni soha sem tudandjuk; mert mi folytonos egymás ellen törés és ellenszenvben emésztiük fel erőnket, erélyünket, mint Saturnus saját gyermekeit; mi kisszerű házi vitákkal és osztozkodással keserítjük egymás életét s a nép boldogságot egyedül, megállapítható és üdvhozó szeretet helyett elidegenedést táplálunk. Hogy ezen mindenkire alkalmatlan helyzet javuljon, hogy a felbomlott egyensúly helyreállhasson, egy szerető gyöngéd anya figyelme és tekintélye szükségeltetik, ki a meghasonlott testvéreket összehozza, kibékítse. Fel is találtuk a testvéri egyetértést gyámolító édes anyát Magyarországon, s most ezen óhajtott közvetítés hatályának ellensúlyozására szükség feletti száraz dajkaként oda dobták az erdélyi kir. biztosságot, oda dobták, mint a régi slendriánfenntartóját, mint a káros meghasonlás élesztőjét, mint az örökre elzárult múlthoz való visszatérhetésnek csalékony délibábját, mely a múlt — megengedem sokakra előnyös, de a nemzetre és közszabadságra veszélyes — állapot fenntarthatásának reményével kápráztatja a szemeket, s a jelent a múlttal kibékülni nem engedi.

Mi boldogulhatásunk ez akadályát fenntartjuk drága pénzen, Erdély minden népeinek és érdekeinek hátrányára, Erdély eredendő bűneinek dédelgetésére. (*Helyeslés bal felől.*) En kimondom, hogy Erdély addig az erők öszműködésére a viszály megszüntetésére, a népek testvéresülésére nem számíthat: míg az unió teljesen végrehajtva nincs, s az által a múlt visszaéléseivel való kaczerkodásnak utai örökre el nem záratnak.

Ez okon én az erdélyi kir. biztosságot, mint az unió akadályát nemcsak szükség felettinek, hanem veszélyesnek is Ítélem, az annak továbbra való fenntartására előirányzott költséget kido-bottnak tekintem, s azt a költségvetésből kitör-lendőnek vélem, miért csatlakozom Grhyczy Kál-mán képviselő indítványához. (*Helyeslés hal felől.*)

Ami az előttem szólott képviselő úr által fel-hozatott, hogy az úrbéri kárpótlás maradványainak elintézésére szükséges a királyi biztos: azt hi-szem, nem szorul czáfolatra. Tudjuk, hogy e téren egyszerű ügyvezető is helyettesítheti.

Ami a törvényhatóságok rendezését illeti, mely szükségessé tenne a királyi biztosság fenntartását: erre nézve csak azt hozom fel, hogy a Királyhágón innen is királyi biztosság nélkül rendeztetnek a törvényhatóságok. Miért ne történhetnék meg ez Erdélyben is? Ami a rendőrséget illeti: épen az teszi óhajtottá a királyi biztosság megszüntetését, hogy oly intézmények állanak fenn Erdélyben, melyek az osztrák uralom elnyomási korszakára emlékeztetnek. Mind-

ezeknél fogva a királyi biztosságot mint az unió akadályát, mint nemcsak szükségtelen, de veszélyes intézményt is eltörlendőnek vélem és csatlakozom a külön-véleményhez. (*Élénk helyeslés bal felől.*)

**Az erdélyi csendőrség költségvetése ügyében
mondott beszéd.**

(1871. dec. 9-én.)

T. ház! Hazánknak a Királyhágón túl eső részét kormányunk oly különlegességekben részesíti, a melyeket amaz országrész lakói egyáltalában nein óhajtanak; oly állítólagos kedvezményekben, melyekre azt szokták nálunk mondani, hogy „ments meg Uram minket.“ Mellözöm itt az úton útfélen fészkelő kétfejű sasokat, mellözöm az ezek fészkében melengetett osztrák törvényeket; hanem csakis a jelenleg tárgyalás alatt levő kaiserliche königliche gensdarmeriáról leszek bátor pár megjegyzést tenni. Mindenekelőtt azonban igazolnom kell magamat az itt használt idegen kifejezés miatt; de én nem vagyok annak feltalálója, hanem ott látom azt mint hivatalos czéget a csendőre ég laktanyáinak homlokzatain, s így nem teszek mást, mint amaz intézmény hivatalos nevét használom.

Az erdélyi gensdarmeriát egyenesen a magyar állam tartja fenn s arra — mivel eddigi létszáma százzal szaporított — 400,000 frtot ad ki egy évre. A kaiserliche gensdarmeriával

kapcsolatosan, egy másik — megvallom nagyon furcsa — rovat figurái, a rendőri czélokra használt katonai karhatalom 86,000 frt előirányzattal és azon nagyon gyanúsán hangzó indokolással, hogy az ily katonai karhatalmat az országgyűlési követválasztások teszik szükségessé. En valójában ez indokolás értelmezésére nem igen találok szavakat az alkotmányosság szótárában, valamint a mintaképül felhozni szeretett Angolhon és más alkotmányos országok államéletében alig fogunk a rendfeltartás ily különleges, s nagyon Bach ízű eszközeire találni. De ha már nálunk annyira beleszerettek a közös hadseregbe, hogy részvéte nélkül parlamentet alkotni nem tudunk, kérdem miért járul Magyarország e hadsereg fizetéséhez a milliók oly roppant számával, ha azt alkotmányos karhatalmi alkalmazásában külön kell díjaznia. De ezen talányt — mi' nek vezérfonalát a közösügyes alkotmány tömkelegében úgy sem tudná feltalálni — mellőzöm most s csak azt kívánom constatálni, hogy leszámítva a törvényhatóságok és városok külön rendőrségének költségeit, csupán csak a katonai karhatalommal kapcsolatos kaiserliche gendarmerie és tolonczozás közel fél millióba kerül évenként az államnak.

T. ház! Én igen jól tudom, hogy mindenhol szükség van rendőrségre, én magam is azt mint a kiirthatlan rozszal szembe állított véd-
 eszközt nélkülözhetlennek tartom, s még tisztelni is tudom az oly rendőrséget, a mely, miként az angol, politikába nem elegendve kizárólag csak a

rend és csendre ügyel fel, csak az élet és vagyonbiztonság felett őrködik. Fájdalom, ily tiszteletet nem érezhetek az erdélyi gensdarmeria iránt, épen azért nem, mert az hivatásellenesen nagyon is mélyen beleavatkozott volt a politikába, de sőt tisztelet helyett — megvallom — némi-visszataszítót érzek; hisz ott ugyanazon egyéneket látom, kik a hazafiakat a hatalom intésére börtönbe, agyonlövésre és bitófára hurczolták. Hajmeresztő eseteket tudnék felhozni, olyakat, a melyek a hazafi keblekben felrázzák a legmélyebben eltemetett fájdalmakat; de nem akarom a hegedő sebeket gyöngédtelen kezekkel föltépni, s valójában nem értem, hogy kormányunk a mindenre fátyolt - vetés oly fennen hirdetett elmélete mellett, miért akarja ránk erőszakolni a gensdarmokat, kik é fátyolt leginkább átszaggatják, hogy az az által elfedni akart iszonyokat és rémjeleneteket feltüntessék, hogy a fájó viszemlékek szivünkre vont húrjait megpendítsék. Nem értem, hogy a mindent feledni készítő kormány miért erőszakolja ránk azon osztrák rendőrséget, melynek sasos egyenruháján ott száradtak a vérfoltok, s hogyan akarja azon lehetetlenséget, hogy azt, a mit 20 éven át gyűlölni tanultunk: most egyszerre megszeressük, hisz tudhatná, hogy a szeretetet nem lehet az emberekre ráparanesolni.

De mellőzve itt a nemzetnek azt hiszem jogosult és több kímélyt érdemlő fájó érzetét, feledve mindazt, a mi ezen idegen zsoldos csapat múltját hazánkra nézve végtelenül gyászossá

teszi, alárendelve mindezt a napiatokban oly magasra emelt opportunitás bálványának, s csupán czélszerűségi és pénzügyi tekintetből ítélve a kérdést: e tekintetben is a gendarmok továbbra való megtartása ellen kell szólanoni; mert a mint már számokkal többször ki volt mutatva, annak fenntartása kétannyinál is többbe jön, mint hazai rendőrségünk kerülne, s e mellett nehézkes, pedáns szerkezete miatt rász és hasznavehetetlennek bizonyult; mumusnak pedig a nép ijesztgetésére szükségfelettinek és nagyon drágának tartom.

Felhozott a miniszteri indokolásban és fel-
említett itt is, hogy a törvényhatóságok által állítandó hazai rendőség nem felelne meg a cél-
nak, hogy annak nem lenne elég tekintélye stb.
azonban én ez ellenvetések alaposságát határo-
zottan tagadóm, és azok tényleges czáfolatául oda állítom az 1861- ki rövid alkotmányos korszakot, a midőn az erdélyi megyék és székék mindenütt pandúrokat, még pedig nagyon csekély számmal állítottak fel, s daczára annak, hogy a most annyira megszeretett császári gendarmok ott ma radtak, a népet az alkotmány és a magyar kor-
mány ellen bujtogatni; mégis Erdélyben soha nagyobb rend, személy- és vagyon- biztonság nem volt, mint akkor; s daczára annak, hogy a pan-
durságot egészen újból kellett egyenruházni és fegyverezni, mégis alig kerültek felébe annak, a mit most a gendarmokra évenként elpazarol az állam. Felhozott, hogy a hazai rendőség szervezését nem lehetne gyorsan keresztül vinni; de

hát miért lehetett 1861-ben egy pár hét alatt azt az egész országrészben szervezni, most a legtöbb törvényhatóságnál a ruházat s részben a fegyverzet is meglevén, a szervezés még sokkal gyorsabban és könnyebben keresztülvihető lenne, addig pedig a gendarmok helyt maradhatnának. A pénzügyi bizottság igen t. előadója igen fontos s csaknem egyedüli érvül hozta fel, hogy a gendarmok eltörlése által megtakarított összeg úgy sem maradna meg, mert a törvényhatóságok már is reclamáltak 350,000 frtot a hazai rendőrség felállítására.

Nem vagyok azon helyzetben, hogy az 1861-ben Erdélyben szervezett pandurság költségvetését felmutathatnám; de egy pár megyének erre tett költségeiről van tudomásom s ebből ítélve alig hiszem, hogy az 350,000 frtra rúgna; de megengedve, hogy az első évben az új felszerelés és fegyverzés miatt az annyiba kerülne is: mégis még mindig megmaradna az első évben 50,000 frt, a következőkben legalább 100 ezer forint. Ez pedig szegény, súlyos deficitekkel terhelt hazánkban mindenestre tekintetbeendő megtakarítást képez.

Van azonban a pandúrok felállításának egy másik igen fontos nemzetgazdászati oka is, melyet egy hazája érdekeit szem előtt tartó kormánynak, s így a mi magát magyarnak tartó kormányunknak sem szabad ignorálni, t. i. az: hogy a hazai rendőrség szervezése által saját népünknek adunk kenyeret kezébe, míg most idegeneknek, e hazához szívből, lélekben idege-

neknek adjuk azt. Ez a nemzetgazdászati indok; de van e mellett egy nemzetekölesi indok is: az, hogy a gendarmokban az alkotmánygúnyolásnak és németesítésnek egy nagyon is veszélyes ápolóját tartjuk fenn, mert azoknál minden németül megy, ügyirataikat, jegyzőkönyveiket, jelentéseiket mind németül folytatják, tiszteli, legénysége hazai nyelvünket nem érti, nem akarja érteni, s e mellett, mint az önkényrendszer növeltjei, alkotmányunkról, mint politikai comedióról beszélnek. így ápolunk keblünkben egy alkotmányellenes intézményt, kényeztetve azt ritka üvegházi növényként, nemzetünk gunyjára, alkotmányunk sértegetésére, aláadására.

Mindezen okokból én a rendőrség kezelését a törvényhatóságoknak kívánom visszaadni, mint a melyeknek körébe az jogilag és törvényszerűleg tartozik, és az itt a gendarmok továbbtenyésztésére kért 400,000 forintot a költségvetésből kitöröltetni kérem, illetőleg abból csak annyit lennék hajlandó megszavazni, mennyi a pandúrok azonnali szervezésére szükséges, a fennmaradó részt pedig a legjobb rendőrségre a népnevelésre indítványozom fordítani, mert ott van legkevesebb rendőrré szükség, hol a nép rendszeretét, értelmiségét és jó erkölcsét a jó irányban vezetett nép nevelés kifejleszti és megszilárdítja. *(Helyeslés bal felől.)*

Az adóhivatalok szaporítása ellen mondott beszéd.

(1871. dec. 11-dikén.)

Tisztelt ház! Vasút és távírda, korunk e nagyszerű találmányai, közel hozzák egymáshoz a népeket nemcsak anyagilag, hanem erkölcsileg, érzelmileg és intézményileg is, s lerontva a zsarnokság emelte válaszfalakat, a cultural törekvések és szabad eszmék nagy versenyébe bevonják, mi által az általános szabadság utait készítik elő a hátralökött emberiség számára. Nekünk erdélyieknek is vannak már vasutaink, van távsürgöny-hálózatunk: s mi mégis oly távol esünk az ország szívéből, az erdélyi és az itteni viszonyok közt oly óriási különbség van, mintha Erdély nem is tartoznék a magyar korona alá. Van nekünk királyi biztosunk, vannak osztrák gendarmok által őrzött osztrák törvényeink, s vannak olyan hivatalos testületeink, hová, ha a magyar ember belép, idegenné válik saját hazájában; s mivel ott egy lelket se talál, ki magyar beszédét megértené: hajlandó lesz azt hinni, hogy varázslat által Bécs valamely bureaujába tétetett át. Ily idegen világot leginkább a pénzügyminiszter úr ressortjába tartozó hivatali testületeknél észlelhetünk, a többinek jellemzését későbbre hagyván, jelenleg az adórendszer és az adóhivatalok által űzött rémletes gazdálkodásról fogok néhány észrevételt kockáztatni.

T. ház! azt hiszem, hogy mindnyájan sze-

reztünk szomorú tapasztalatokat arról, hogy az adók mennyire complicáltak nálunk, hogy a rendes adó pótlékain, és pótlékainak pót-pótlékain maga a fináncz-tudomány nagy mestere Gladstone, se tudna eligazodni, annál kevésbbé tudhat tehát a szegény adózó nép. Nálunk soha sem lehet tudni, hogy az adózó miért, mennyit és miféle kulcs szerint fizet? nálunk az adóhivatalok a csalatkozhat! anság tanát a római zsinatot megelőzőleg megállapították, mert az infallibilis adóhivatal kénye-kedve szerint kiveti az adót; reclamálhat aztán az igaztalanul terhelt, a felelet rá: a „non possumus“ és a kimaradhatlan „execution Nem ismerik ott az emberi könyörületet, például Gyepes községét egy felhőszakadás úgy megrongálta, hogy lakházainak fele lakatlanná lett s a mezőn a jég oly dulást tett, hogy egyetlen szem gabonát sem tudtak haza vinni: s az adóhivatal ezen minden nélkül maradt nép évi adójából relaxált 20 frtot. Ezen még a Bach rendszer alatt — a zavarban való halászat kedvéért — készakarva bonyolulttá tett adóketési rendszer nálunk teljes virágzásban van, ugyanazon személyzettel, ugyanazon nagy aparatussal, mely az egyszerűnek complicálását azért keresi, hogy a rubrika vitézeinek számát hova tovább szaporíthassa, a mint azt a jövő 1872-ik évre megszavaztatott 103 adóhivatal-szaporítás is eléggé tanúsítja. Ezen rendszerből önként fejlődő hivatalnok alkotási szenvedély, különösen az adóhivataloknál már oda nőtte ki magát, hogy azok fizetése az adónak igen tekintélyes

részét emészti fel s közegeinek száma egy egész légiót alkot. Simonyi Ernő barátom kiszámította, hogy Magyarországnak 81,000-nyi kormány-kinevezéstől függő hivatalnoka van: azonban én nem hiszem, hogy ezen burokrata hadtestbe teljes számmal sorakoztatta volna az adószedők dandárát, mert ha a 423 adóhivatal személyzetéhez felvesszük, hogy minden községben vannak közvetve a kormányi kinevezés- vagy megerősítéstől függő s javadalmat attól nyerő collectorok, s ha felvesszük a permanenssé vált adóexecutiókra kiküldetni szokott közegeket: akkor önmagában az adóbehajtással foglalkozók száma is eléri a 31,000-nyi főt, mit, ha hozzáadunk a Simonyi barátom által kirukkoltatott létszámhoz: láthatjuk, hogy minő roppant nagy a mi hivatalnoki seregünk. Én megengedem, hogy ezek — a mint a tapasztalat is mutatja — igen nagy szolgálatokat tehetnek a korteskedésnél; de annál terhelőbbek a népre nézve, mely ezen sáskahadat hizlalni kénytelen.

Lehetetlen, hogy mindenki át ne lássa adórendszerünknek tarthatatlanságát; azért én azt hiszem, hogy nagyon is eljött ideje annak, hogy az adóbehajtást, miként az régen is volt, magokra a törvényhatóságokra ruházzuk át, mikor kétségtelenül tizedrésznyi személyzettel, tizedrésznyi költséggel, és sokkal nagyobb hűség-gel lenne az kezelve; nem fordulnának elő ekkor azon most igen gyakran ismétlődő esetek, hogy a sok idegen és hazátlan adószedő közül most itt, majd amott szökik meg egy-egy szép

összegecskével, természetesen az állam nagy megkárosítására. T. ház! az adósikkasztás nálunk oly nagy mérvűvé lett, hogy darab idő óta az arany után sóvárgóknak Californiába való kivándorlása csökkent, miután a gyors felgazdagodásnak biztosabb módja Magyarországon adóhivatalnoknak beállani.

A corruptio, melyet az önkényuralom e téren létrehozott: napjainkban bizonynyal csak nyert fejlődésében; ezen csak az adórendszer gyökeres átalakítása és biztos kezek közti egyszerűsítése segíthet.

Hogy ezen évről évre ígért reformot kormányunk komolyan létrehozni nem akarja: azt már önmagában is eléggé tanúsítja azon körülmény, miszerint pénzügyminiszter úr Bach rendszerének hűséges továbbfejlesztésére újból 103-mal szaporítá az adóhivatalok számát. Én az ily öregbedést nem ítélem üdvösnek, hanem inkább nagyon is hátrányosnak, s azért oda vélem utasítandónak a kormányt, hogy oly adóreformot terjeszsen a ház elé, a mely az adóhivataloknak nem örökös szaporítását, hanem azoknak fogyasztását tegye kilátásba.

A görgényi uradalomról mondott beszéd.

(1871. dec. 12-én.)

T. ház! Pénzügyminiszter úr már gyakran föl említette az állami vagyon azon nagy gyarapodását, a melyet a kincstári uradalmaknak jövedel-

mei az újabb reformok következtében felmutatnak; nem fog talán ártani, ha ezen gyarapodást közelebről, s nem csak a kimutatás türelmes lapjain, hanem a valóságban is szemügyre vesszük. Ez okon én néhány erdélyi kincstári birtokra fogom vizsgálataimat kiterjeszteni, *(Halljuk!)*

Mellőzöm a krakói uradalom kezelési módját és haszonélvezőjét felhozni, mert nem akarom az iszony érzetét itt előidézni, fenhagyom ezen a közmorált és a nemzeti önérzetet gúnyoló esetet azok számára, kik a valóságban keresnek tárgyat a történelmi tragédiák megírására. Hadd nyugodjanak a legyilkolt ártatlanok ezrei, hadd legyen jutalmazva a bűn, a mint ezt korunknak magas reptü politikája igényli. Elfordulok onnan, és figyelmemet a görgényi uradalom visszaszerzési módjára fordítom, annyival inkább, mert pénzügyminiszter úr az általános vita alkalmával a különvéleményt czáfolni akaró beszédekben az államvagyon nagy szaporodásának indokolására azt is főlemlíté, hogy a kormány visszaváltotta a fogarasi és görgényi uradalmakat, s a midőn a fogarasinak nagy előnyeit és hasznait nyomatékosan hangsúlyozta: a görgényi uradalmon csak úgy átsiklott. A mit akkor pénzügyminiszter úr elmulasztott, én megkísérlem kiegészíteni. *(Halljuk!)*

Magyarországnak még máskor is voltak oly kényszer korszakai, a midőn a haza ellen vétőket jutalmazni kellett. így József császár korszakában az ő alkotmány-tíró rendszerét Erdélyben

keresztülhajtó Csutak János, b. Bornemisza nevet, korlátnokságot nyert a görgényi uradalomhoz, melyet 2 5,000 forint összegben már korábban bírt. Halálakor fia Ignác az inscriptiot maga és fia éltere meghoszabbítá, és végre harmadik meghoszabbítást eszközölt Lipót, kinek 1836-ban történt halálakor a kincstár a görgényi uradalom azonnali visszabocsátását követelte; de mivel a 25.000 forintot a kincstár csak váltópénzben akarta fizetni, e felett per támadott, mely különböző nyugtatási phasisokon át egészen 1870-ig húzódott el; mikor kormányunk az alkudozás terére lépett s a haszonélvezőknek javítások, befektetések fejében 450,000 forintot fizetett készpénzben.

És pedig az inscriptionális összeg fejében..... 25,000 forintot.

Építkezések és visszaváltott jószágreszecskekért . . .	225,000	„
Az erdők pásztorolásáért	100,000	„
2000 hold erdő kiirtásáért	100,000	„ stb.

Nem akarom itt csak az utolsó két tételt bírálat alá venni. A pásztorolásért számított 100 ezer forint jogtalansága leginkább abból tűnik ki, hogy 1848-ig a jobbágyok pásztorolván, alig került valamibe; azután pedig a csekély számú erdőpásztorok fizetése nagyon kevésre rúgott, de még kevésbé indokolt az erdőirtásért fizetett másik 100,000 forint. Mert nálunk az erdőirtás tűz által történvén, nagyon kevésbe kerül; de különben is a görgényi uradalom haszonélvezői az erdőirtást roppant nyereménnyel folytatták,

mert tudván, hogy a kibocsátás elodázhatlan, a vasútépítéshez roppant mennyiségű fát liferáltak s nevezetesen a Szász-Régen közeli „Mocsár“ nevű erdőséget, mely térség erdőink legszebbike volt, a vidékiek nagy bánatára, egészen kipusztították, s a százados tölgyek ezreiért mesés összeget kaptak a vasútépítő angoloktól. Tehát itt melioratióként fizette a kormány az erdőirtást, akkor, a midőn annak elpusztításáért jogosan követelhetett volna százezreket meghaladó kárpótlást, valamint az 1836-tól való ingyen használatért is rebonificatiót kérhetett volna. Ily módon a kormány a görgényi uradalmat nem visszaváltotta, hanem nagyon drága áron megvette; mert bár a görgényi uradalom területe nagyon sok négyszögmérföldnyi kiterjedésű, de az nagyrésztint letarolt, vagy a közlekedéstől elzárt erdőség lévén: én alig hiszem, hogy ha a kormány ma eladóvá tenné, meg tudná a reá fizetett 450 ezer frtot érte kapni.

Én azt is hiszem, hogy a görgényi uradalomnak szép jövője van; de a midőn jószágot vásárlunk, nem azt tekintjük, hogy mit fog az 10—20 év múlva behajtani, hanem azt, hogy mit hajt be a vételkor; már pedig a görgényi uradalom a haszonélvezőknek 12.000 forint évi haszonbért, a kincstárnak pedig — pénzügyminiszter úr kimutatása szerint — jelen évben 13 ezer 742 forint jövedelmet hajtott be, tehát a ráfizetett összegnek alig 3 százalékát; pedig a görgényi uradalomba a kiváltás óta a kormány a ráfizetett 450,000 írton felül, a mint tudom,

igen sok, befektetést tett, nevezetesen az ottani erdőhivatalra 19.082 forint van az 1872-dik évre előirányozva és így a görgényi uradalomból az államnak nemcsak hogy semmi bevétele niucsen, hanem 6000 frtot, sőt, ha a 450 ezer forintnak 5 százalékát ideveszszük, 28,500 frtot fizet évenként rá.

Ezekből kiviláglik, hogy a kormány itt nem csinált valami fényes vásárt, s hogy azon adomaszerű dolgoknak, a melyekkel a görgényi uradalom visszaszerzését nálunk kapcsolatba hozták, mágis van némi alapja.

Azért igen óhajtandó lenne, ha a kormány ily dolgokban nem hamarkodva és önfejűleg járna el, hanem az alkotmányos fogalom szerint az ily traficák megejtése előtt minden arra vonatkozó okmányt és irományt a ház elibe terjesztene és arra felhatalmazást kérne, mely esetben a felelősség az illető miniszterről el lenne hártva, míg most az egészen rásulyosodik, mert azt, hogy a költségvetés indokolásánál pár tételben utólagosan bemutatja a jószágvisszaváltásra fordított összegeket: nem tarthatni az alkotmányos fogalmak szerint kielégítő eljárásnak. *(Helyeslés hal felől.)*

Tudnék én az erdélyi kincstári jószágokra vonatkozólag még nagyon sokat felhozni *(Halljuk!)*, de azt hiszem, hogy ez is elég mutatványul annak bizonyítására, hogy nem minden arany, a mi fénylik, s nem minden gyarapodás, a mit a kormánykörökben annak néznek, s mint ilyent akarnak előtüntetni. *(Helyeslés hal felől.)*

A kincstári erdők ügyében mondott beszéd.

(1871. dec. 12-én.)

T. ház! Én egyáltalában minden egyéni és nemzetiségi kiváltságnak és előjognak ellensége vagyok, mivel azokat oly kicsinyes dolgoknak ítélem, melyek a 19. század szabadsági törekvéseinek nagy keretébe többé be nem illeszhetők; ellensége vagyok, mert azokat, mint a régi feudális kor káros visszaéléseit korunk nagyszerű democraticus vívmányaival összeegyeztetni nem tudom. En ma egyénekre és nemzetekre nézve csak egy kiváltságot: az érdem és a szellemi felsőbbség kiváltságát tartom jogosultnak. (*Helyeslés*). Ezen szempontból én a magyar nemzetnek sem követelek mások fölött semminemű kiváltságot, mert a népeknek a szabadságban való testvéresülésében hiszem nemcsak nemzetem, hanem minden népeknek hivatásszerű jövőjét biztosítva; de a midőn semmi külön előjogot a magyar nemzetnek nem követelek: egyszersmind azt sem nézhetem közönyösen, hogy valaki azért, mert magyarnak született, mellőztessék; már pedig ez következetes alkalmazásban van Erdélyben nem csak az adóhivataloknál, hanem a kincstári javak, bányaügyek és kincstári erdők kezelésénél is; így például a bánya-igazgatóságnál egyetlen magyar van (Cseh).

A szebeni pénzügyigazgatóságnál, mely a Maroson túli részt kezeli, egyetlen magyar van (Kovács.)

A kolozsvárinál, mely a Maroson inneni részt igazgatja, három magyar van (Horváth, Csipkés Mark).

A kincstári javak igazgatóságánál nincs magyar, az ügyészek közt egyetlen egy van (Kozma).

A kincstári levéltárnál alárendelt minőségben csak egy magyar van (Dévaij).

A kincstári erdészet 200-ra menő hivatalnok karában csak két alsóbb rendű hivatalnok van (Rákosi és Fúzi) és így van ez mindenütt le az utolsó iroda-szolgáig.

T. ház! A magyar elemnek az idegenek általi ezen kiszorításában nemcsak nemzetünk sérelme involváltatik hanem az államra nézve oly veszteségek és károk származnak, melyek meseszerűeknek tetszenének, ha Erdély köztudalma nem bizonyítana mellettök; itt csak néhány felvilágosító példát hozok fel.

A kincstári perek nagyrészt elvesznek leginkább azért, mert a levéltárból a szükségelt okmányok nem adatnak elő; a kincstári erdők szabályozásánál nagy területek pazaroltatnak el, mert a hazai viszonyokkal ismeretlen hivatalnokok nem lépnek fel erélyesen azok megvédésére. Szabadjon erre vonatkozólag a sok közül két példát felhoznom. A ponori erdő-szabályozaskor a harmadik falu határán levő Valyemaré nevű kincstári erdő a ponoriaknak ítéltetett oda, anélkül, hogy a Kincstári elöljáróság bárcsak felfolyamodott volna.

A 88,000 holdas határú Skeriszora, és a

22,000 holdas határú Albaknak, melyek Torda vármegyében fekszenek, a Kolozs vármegyében fekvő Magúra nevű roppant terjedelmű kincstári allodial- legelő ítéltetett oda; az igazgatóság ez ellen is elfeledett felfolyamodást adni be. A kincstári allodialis erdők és legelők szabályozása nem a hely színén, hanem leginkább az onnan távol eső varásokból vezettetik, a mi a nagy napdíjakkal vitt munkálatnak meghosszabbítását, eredményezi a kincstár roppant kárára. (*Helyeslés*).

A mi a kincstári erdészetet illeti, itt mindenekelőtt felötlő a hivatalnokok túlhajtott fizetése, a mennyiben van oly erdőmester, kinek évi fizetése járulékaival együtt felmegy 8500 — 3800 ftra, alosztályának, lótartási díjjal együtt 1500 ftra, ezen szép fizetéseket idegenek élvezik, miután, miként említém, csak két magyar van. Ezek aztán furcsa külföldies gazdálkodást is folytatnak, például a nyugati havasokon Topánfalván, Bisztrán, Szokodolon a fakezelést kitűnően értő munkásokat lehet 80 kr. napi díj mellett kapni; de az erdősz urak új Eldorado-jokban nem akarván nemzetfeleikről is megfélemlkezni, vagy 400 bádeni németet telepítettek 2 — 5 frt napi - díj és naponta ötszöri étkezés feltevéle alatt a topánfalvi, szász sebesi és görgényi erdő hivatalok rayonjába; ezeknek eddigi működése egyéb látható eredményt nem mutat fel, minthogy egyetlen darab tutajt az Aranyoson Tordáig leszállítottak.

Kormányunk egyáltalában nagy előszeretet-

tel viseltetik az iránt, hogy Erdélyt külön országgként szerepeltesse; s mivel elmulasztá ezen különlegességéből eredő külön expos éj át a ház elibe terjeszteni, én e hiány pótlására egy kis mutatványt adok abból, hogy minő lenne ez exposé, ha az ügyek állásának valódi képét akarná feltárni, a mi arról is meggyőzheti a t. házat, hogy nem minden erdélyi képviselő siket a nemzet jogos követelése iránt. (*Helyeslés bal felől.*)

Megtörténhetnék, hogy pénzügyminiszter úr mindezekről nincsen informálva; mert a mi ministereink szoktak ugyan futólagos körutakat tenni Erdélyben; de ilyenkor a sok ünnepély, hivatalos fogadás és fáklyás-zenék fényénél, és a kezökbe adott hivatalos látcsöveken át a dolgoknak csak fényoldalát látják: míg mi, kik a nemzet fájdalmainak nyomán haladunk, az árnyoldalokat is felfedezzük. Én hiszem, hogy a hivatalos dínomdánom közt is vettek egyet mást észre, s felteszem, hogy a hízelgők tábora közt egy-egy korunkban ritkává váló igazmondóra is találtak, sőt tudom, hogy némi palliatív toldozások, foltozások történtek is; azonban itt csak gyökeres orvoslás, rendszer- és személyzet-változás segíthet, mert az önkényuralom által a bűn és corruptio alapján inaugurált rendszer folytatása és dédelgetése oly csorbát ejthet nemzeti érdekeinken, nemzeti jellemünkön és nemzeti életünkön, melyet az opportunitás nagy köszörüköve ki nem tudand fenni, és félünk lehet, hogy a jelen gazdálkodás miatt, az utókor szemrehányása

érheti nemcsak a kormányt, hanem a nemzetet is, mely kormányának ily gazdálkodását el tudta tűrni. Én jól tudom, hogy pusztában elhangzó szó, amit mi e padokról emelünk, de legalább lelkiismeretemet e figyelmeztetés által megkívántam nyugtatni. *(Élénk helyeslés hal felől)*

A héjasfalva-csikgyimesi út érdekében mondott beszéd

(1871. dec. 15-én.)

T. ház! Az előttem szóló. t. képviselő úr által fölemlített héjasfalva-gyimesi útvonal kiépítésére előirányzott 130,000 forint megszavazásához készséggel járulok hozzá és örömemet fejezem ki, hogy e pontban a kormány inteniójával egyetérthetek. Ezt téve, a különvéleménnyel korántsem jövök ellentétbe, a mennyiben én teljesen méltánylom és magaménak vallom azon ott kifejtett nézetet, hogy mindaddig, míg egy országos úttervezet megállapítva, s az útépítés körül czélszerű ellenőrködési rendszer behozva nincsen: addig új útvo-
nalokhoz ne kezdjünk. Azonban a kérdéses útvonal századok óta meglevő s talán legrégebb postautja a Székelyföldnek, miért az nem is vonható a különvélemény indoka alapján mellőzendő utak sorába, a mennyiben itt ez út újra építéséről nem, hanem csakis a nagyon megrongálnak alapos kiigazításáról van és lehet szó. Ez ut, amint ezt előttem szóló t. barátom kifejtette, Udvarhelyszéket Csikszékkel, országunkéit

pedig Moldovával köti egybe s így hadászati szempontból is igen fontos; de még fontosabb nemzetgazdászati tekintetből, a mennyiben a vasút által kikerült Székelyföldnek egyenes egybekötő útvonalát képezi a Héjasfalvánál tőle elforduló vasúttal. Mindezekből kitetszik, hogy a kérdéses útvonal nemcsak vidéki, hanem országos fontossággal bír, s valójában nagyon visszatevészes lenne, ha akkor, a midőn ezen útvonal Héjasfalváig, tehát ott hol a vasúttal párhuzamosan fut, régóta az állam által kezeltetik, Héjasfalván felül, vagyis ott, hol a székely határookra lép, kivonatnék az állam gondozása alól.

Az itt felhozottak mellett ez útnak államuttá tétele azért is méltányos, mert az általa átszelt Udvarhely és Csíkszék, a Székelyföld e legkopárabb és legnépesebb része, bár adója által nagy mérvben járul az államutak csinálásához: mind ez ideig mégis egy talpalattnyi állam úttal sem bírt, s így a jelenlegi nagyobb kiadás nem más, mint az előzetes évek e téren való mulasztásainak utólagos helyreállítása. Ez okból kérem a képviselőházat, hogy ez útvonal megszavazása által szolgáltatson igazságot a sok tekintetben mellőzött Székelyföldnek.

Azonban ezzel a méltányosság követelményének még nincsen elég téve, mert a Székelyföldnek még vannak oly részutai, melyeket műhatlanul az államnak kell gondoskodása alá venni azért is: mert az útcsinálással túlterhelt székelység azokat nem győzi; de főleg azért is, mert ez utak előnyét és hasznát egyenesen az

állam élvezi. Ezek a parajdi sóaknákhöz vezető utak.

Erdély mindenütt gazdagon van sóval megáldva, de leginkább keleti részén, hol a só egész hegylánezolatokat és sziklákat alkotva, tör a talaj szintje fölé; míg más helyeken a lakosok pinczéiket sósziklába vésik. Dac-zára ennek mégis a sóművelés súlypontja inkább a nyugati részre van fektetve, s míg ott négy helyen foly a só rendszeres aknászata: addig a keleti részen csakis a parajdi sóakna van művelés alatt, minek következtében Erdély keleti, délkeleti és középvidékének is nagy része, tehát közel 600,000 lélek, van a parajdi sóaknákra utalva, melyből ez okon az államnak igen nagy bevételei vannak. Teljesen méltányos azért azon kívánság, hogy az állam az oda juthatást lehetővé tegye. Ez azonban most teljesen kívül esik a számításra, mert Parajdra minden irányból oly rémletes utak vezetnek, melyek a közlekedést már is rendkívüli nehézzé s ma-holnap lehetetlenné fogják tenni.

Parajdra három út irányul: az udvarhely-parajdi, mely $47\frac{1}{4}$ mfd., a balavásár-parajdi, mely 5 mfd., és az alfalu-parajdi, mely $47\frac{1}{4}$ mfd. hosszú; tehát itt összesen vagy 18 folyó mért-földnyi utat kelene a kormánynak gondozása alá venni nemcsak Erdély 600000 lakosának, hanem még inkább az államnak érdekében; mert kétségtelen, hogy a parajdi utak járhatlansága igen nagy mérvben csökkenti az állam bevételeit a mennyiben a határszél közelében lakók

leginkább külföldről csempészett sóval élnek azért; mert a törvényes parajdi sóhoz vonómarhájuk koczkáztatása nélkül hozzáférni nem tudnak.

Bátor vagyok azért az igen tisztelt közlekedési miniszter urat a parajdi sóutak figyelembe vételére fölhívni a végett, hogy azokat szakértő kiküldöttje által tanulmányoztatva, a jövő költségvetés előirányzatába való fölvételre előkészíthetesse, mert ezt kívánják a nemzetgazdaság és az állam jól felfogott érdekei.

Szabadjon még útépitési rendszerünkre pár általános észrevételt tennem.

T. ház! Tudjuk, hogy törvényhatóságaink mindenhol mily nagy munkaerőt fordítanak az utakra, s tudjuk más részről, hogy 1867 óta a magyar országgyűlés mily tekintélyes összegeket szavazott meg e célra, s mégis országszerte halljuk a rász utak miatti panaszt, a közlekedés gyakori fennakadását: úgy kell lenni, hogy az utak körül sem elég szakértelemmel, sem elég lelkiismeretességgel nem járnak el. T. ház! Én úgy tapasztaltam, hogy a megyei munkaerő legtöbb esetben elfecséreltetik, más részről azt is észleltem, hogy még a Bach-rendszer alatt alakultak oly utász-consortiumok, melyek országszerte kezeikbe ragadták az utak és hidak készítését, s felhasználva a helyzet előnyeit: roppant nyerevényeket biztosítottak magoknak. Ezen consortiumok még most is virágoznak s a régi ductus alapján még most is oly protectiókkal bírnak, hogy többnyire minden út azok zsákmányára

jut. Innen van aztán, hogy a fedanyag köb-ölét a kormány még ott is drágán fizeti, hol azt az ut melletti csermelyből nyerik. Itt mindenképpen lett egy szigorú ellenőrködés szükséges, mely az útvonalok kiadása, sőt a hol szükséges a főispán és a főkir. bíró urak fölött is örködjék; mert én magam is tudok oly esetet, a midőn a főkirály - bíró tir az útra fordítani kellett 8000 forint államsegélyt akként használta fel, hogy abból egy csomó ok nélküli fő- és al-útbiztost állandósított, kik az útcsináláshoz ugyan mitsem értettek, de mint kortesvezérek igen használhatóknak bizonyultak, nem az ország hanem a pártérdek utainak egyengetésére.

Az itt felhozott néhány eset is mutatja, hogy utcsinálási rendszerünk alapján hibás: új közlekedési miniszterünkre vár azon igen nemes és hálás feladat, hogy ez a téren szükséges reformokat kezdeményezze és meghonosítsa. *(Helyeslés bal felől.)*

A csángó-fiak ösztöndíja érdekében mondott beszéd.

(1872. január 22-én.)

T. ház! Alig van ügy, a mely annyi fájdalmas felszólalást, a nemzeti önérzetre való oly gyakori hivatkozást idézett volna elő mint hazánktól elszakadt csángó testvéreink ügye. Mi, kik az ottani hazánkra nézve káros állapotok ismeretével bírtunk; mi, kik éreztük, hogy nemzetünknek nemcsak jeleni kötelességet kell teljesíteni, hanem a múltnak

vétkes mulasztásait is helyre kell hoznia: a sajtó terén s társadalmi utón is megkísértők a közérdekeltséget oda irányozni és a szunyadozó kötelességérzetet fölrázni. Fájdalom, e törekvésünk mind ez ideig sikertelen volt. Kralovánszky a sír széléről kiálta vissza, s jelölte meg az utat, melyen e téren hatni lehet. A tulvilági szózat megdöbbentő szemrehányása, a nemzeti közönyt ostorozó snlyos vád egy perezre ezen égettő kérdésre vonta a figyelmet, magas kormányi körökben társulat keletkezett, mely a székely kivándorlás és az azzal kapcsolatos csángók ügyét felkarolni, e téren valamit tenni, tűzte ki feladatául; de, fájdalom, mindez csak jó szándék maradt, s újból bekövetkezett a közöny, a mivel sem gondoló indolentia vétkes állapota.

Sokan vádolták nemzetünket nyíltan, hírlapi téren, sőt itt e házban is erőszakos magyarosítással. Soha ennél alaptalanabb és méltatlannabb vád nemzetet még nem ért; mert még soha nemzet e téren oly engedékeny, oly egészen az öngyilkosságig türelmes nem volt, mint a magyar: hisz mi minden szerencsétlen üldözött: a zsarnokság által sújtottakat, a törökök üldözése alól ide menekülteket, a tengeráradat által lakhelyeikről elzavartakat, a nyomor által üzöttéket befogadtunk, azokat nemcsak vendégszeretőleg fogadtuk, nemcsak megosztottuk velők a haza földjét, alkotmányunk áldásait, hanem oly kiváltságokkal láttuk el, minőkkel nemzetünk nagy része nem bírt, s melyek a bevándoroltak nemzetiségét, egyéni jellemét századokon át fön-

tárták, sőt e tekintetben a bevándoroltak iránti testvériességünk még az önfeláldozás azon határáig ment, hogy egész vidékeknek egykor virágzó magyar népessége olvadt be más nemzetiségekbe. Nem mi magyarosítunk, t. ház, hanem még most is a midőn magunkat összeszedni, magunkat erősíteniünk kellene; most, a midőn módunk és alkalmunk lenne nemzeti érdekeinknek felkarolására: azt korántsem teszszük, hanem oda dobunk Erdélyben 30,000 magyar lutheránus testvért az erőszakos germanisationak, és siketek maradunk azon több százezernyi keleti vallású testvéreinknek az országgyűlés elé beterjesztett jogos kérelme iránt, hogy egyházakban édes anyanyelvükön imádkozhassanak.

Ha ez így van itt benn a Kárpátok gyűrüzete közt, mennyivel elhagyottabbak, mennyivel szánandóbb állapotban vannak azon testvéreink, kiket sorsuk a magyar haza határain tu 1 sodort, nevezetesen, moldvai csángó és kivándorolt székely testvéreink. Nem akarom én itt ezen hazánktól elszakadt nemzetfeleink történelmét bár csak kivonatosan is előadni; csak azt említem fel, hogy Moldvának nyugati részét, melyet Kumániának neveztek, s mely a 13-század kezdetétől fogva egészen a 16-ik századig a magyar korona alá tartozott, régen kizárólag magyar népesség, az úgynevezett csángók lakták s azok nemcsak politikailag, hanem vallás-egyházilag is Magyarországtól függtek. Ott volt az előbb esztergomi, később a kalocsai érsekséghez csatolt milkoviai püspökség, melynek egyházmegyéjéhez tartozott

már a 11-ik században. Erdély keleti része és a havastuli Kumánia, később a Moldovában, Besarábiában és Oláhországban levő csángók, kiknek száma Mátyás király korában az egy millió jóval felül állott.

Ulászló, s még inkább a gyámoltalan II. Lajos korában ama tartománynak Magyarországtól való politikai függése megszakadt, a mohácsi vész után a török hatalom oda is kiterjeszkedett; de megmaradt az egyházi függés s a milkoviai püspökség, mely később, székhelyéről bákói püspökség nevet nyert, egészen a múlt század végéig folytonosan a kalocsai érsekségtől függött, minek következtében ott magyar püspökök székeltek, magyar papok és szerzetesek gondozták e nép vallási igényeit s tárták fön annak nemzetiségét; de a múlt században megalakult Jaszi-ban egy missiói püspökség, melynek főpapságunk minden ellentmondás nélkül átengedte a csángók fölötti lelkipásztorkodást; ez olasz papjai által elzavartatta a magyar lelkészeket és szerzeteseket, zsarolásai által a csángókat ős vallásuk elhagyására kényszeríté, mi azt eredményezte, hogy a csángóknak még e század elején is 200,000-et meghaladó száma ma már Moldvában 82,000-re olvadt le, s ha ezen állapot tovább tart: pár évtized múlva egyetlen magyar sem lesz Moldvában; mert az elhagyatottsághoz most már az erőszakos beolvasztás kényszerrendszere is hozzájárul. Nem akarom itt fejtegetni, hogy főpapságunknak mennyiben lehetett joga, egy a magyar egyház területéhez

tartozó püspöki megyét elidegeníteni s Romának oda péterfillérezni; hanem azt tudom, hogy e tekintetben főpapságunktól e téren mit se várhatunk, hisz felhívtuk már számtalanszor mi, s fel a szt. László társulat kiküldöttei is figyelmét és kötelességérzetét a nélkül, hogy az ottan veszendőbe indult katolikus magyarság megmentésére bárcsak egy jóakarató lépés tétetett volna.

Közösügyes szomorú állapotaink, melyek hazánkat a külügyekbe való minden befolyástól eltiltják, nem engedik reménylenünk, hogy diplomatikai úton valamit csángó testvéreink megmentésére tehessünk, s így nem marad más, mint a nevelésügy tere. Itt a szellemi téren kell felgyújtanunk azon világító tornyot, melynek szétáradozó lángjából el kell, hogy jusson egy sugár azon veszendőbe indult nép közé is, hogy felmutassa nekik az utat az ős haza felé s megismertesse azon érdekeltséget, melylyel az édes anya távol elszakadt gyermeke iránt viseltetik.

Én, ki e kérdést tüzetesen tanulmányoztam, s ki azon nagy veszteség horderejét, mely nemzetünket fenyegeti, ismerem, és átérzem, örömezt csatlakozom Lázár Adám képviselőtársam indítványához, csak azt kívánom hozzá adni, hogy a kérdéses ösztöndíjakkal az udvarhelyi, m.-vásárhelyi, dévai iskolákon kívül láttassanak el a csik-somlyói, sepsi-szent-györgyi gymnásiumok és a hosszúfalusi felsőbb népiskola is, mint a keleti határszélhez legközelebb eső tanodák, és hogy az alapítványok csángó és kivándorolt székel

testvéreink számára tétessenek. Ily ösztöndíjak alapítását a román kormány egyáltalában nem rosszalhatja, mert ösztöndíjak az erdélyi románok számára szintén vannak a Dunafejedelemségekben; ez oly természeti és humanisticus cél, a mely iránt féltékenykedni bizonynyal senki sem fog.

A pénzügyi bizottságnak az indítvány ellen elhozott érve nagyon gyenge kibúvó ajtó, a melyen át az országgyűlés a nagy felelősség elől el nem menekülhet; mert a mi székelyföldi iskoláink nagyon szűkmarkúlag vannak ellátva ösztöndíjakkal s mivel ezek csak belföldiek által élvezhetők, arra külföldön levő csángó testvéreink egyáltalában nem pályázhatnak.

Az itt röviden felhozattak is meg fogják nem kétlem a t. ház minden tagját győzni arról, hogy itt tenni és pedig gyorsan kell tenni. Itt nem a kérdés elodázása, hanem nemzetünk veszendőbe indult drága örökségének megmentéséről van szó, itt nem szabad arra tekintenünk, hogy az indítvány az ellenzék részéről jött. hanem gyorsan kell tenni, mert a mulasztás kipótolhatlan veszteséget vonna maga után. De én minden további buzdítást szükségfelettinek, sőt a ház hazafiságát sértőnek tartanék, s azért egyszerűen felhívom a t. házat ezen elodázhatlan szent kötelesség teljesítésére (*Élénk helyeslés baloldalon.*)

A közoktatási költségvetésről.

(1871. decz. 20-án.)

T. ház! Az előrehaladás minden őszinte barátja mélyen elszomorodhatik, midőn Magyarország államköltségvetésén végig pillantva, látja a gyümölcsöző kiadások csekélységét szemben a meddő kiadások óriási nagyvoltával, úgy hogy, mi e tekintetben Európa államai közt az utolsó helyet foglaljuk el. Szomorú kórjel ez, t. ház, de még elszomorítóbb és lesújtóbb a jelenleg tárgyalás alatt levő közoktatási költségvetésünk vizsgálata által költött tanúság. Hisz e költségvetés nem más, mint nemzeti culturánkról kiállított szegénységi bizonyítvány; nem más, mint a kor közműveltségi követelményeinek sötét gúny táblája, s valójában nem lehet a visszahanyatlás elcsüggesztő jeléül nem tekintenünk azt, hogy országunknak mindenre, még oktalan fényűzésre is, van pénze; csak arra nincsen, mi léteiének főbiztositéka: közműveltségének terjesztésére. S kérdem: hogy ne döbbenjen-e meg az előretörekvés embere? a midőn költségvetésünk összehasonlító észlelésénél azt látja, hogy ez idén mindenik minisztérium költségvetése a tavalyihoz képest százezerekkel és milliókkal szaporodott: a midőn közoktatási költségvetésünk még a tavalyival szemben is kevesebbet mutat fel.

Országunk kiadásai minden évben óriási mérvben Öregbednek, úgy hogy csak 1868 óta 28 millió emelkedés van évi költségvetésünkben, s bár hazánk 155 és $\frac{1}{2}$ millió évi jövedelmet

mutat fel: mi közoktatásunkra ennek mégis csak két százalékát, népnevelésünkre csak $\frac{1}{2}$ százalékát jutattjuk mintegy alamizsnaként, s midőn országunk a Magyarország leigázására és megsemmisítésére csinált államadóságok kamataihoz 57 millióval járul: akkor a népnevelésre alig tudja ez összegnek 62-ed részét adni, miáltal a költségvetési előirányzat megvizsgálására hivatott pénzügyi bizottság és a külön-véleményt benyújtott ellenzék azon sysiphusi munkára van kárhóztatva, hogy az ország erejét túlhaladó államköltségvetésnél, épen a hazánkra nézve gyümölcsöző közoktatási, s más szellemi előhaladásunkat eszközlő befektetésektől vonja el a költséget: mivel a hazánkra meddő közös kiadások óriási rovatait érintenie nem lehet, nem szabad. Itt tűnik fel Magyarországnak a közösügyes alkotmányosdi által teremtett nyomasztó és öngyilkoló kényszer-állapota, hogy gazdálkodni csak úgy tudunk: ha nemzeti életünk egy-egy éltető üte-rét metszük el, míg a fő ártériák nemzetünk életerejét hazánkból mind elvezetik, mert azok nem a nemzettest táplálására és izmosítására, hanem azok jóllétének emelésére szolgálnak, kik Magyarország három százados nyomorán hizlód tak eddig is.

Én, t. ház, ez álláspontot, megvallom, kétségbe ejtőnek tekintem; mert mi vesztegetők vagyunk kifelé, míg hazánkkal s nemzeti igényeinkkel szembe filléreskedünk. Mindenki tudja, hogy hazánkban a népnevelés mily szánandó állapotban van; én kimutatását láttam annak, hogy hazánk 5000

községének nincsen iskolája. Ez már magában is lesújtó statisztikai adat; de én még ennél is elszomorítóbbnak látom közműveltségi állapotainkat, mert e téren való észleleteim azon fájdalmas meggyőződést érlelek meg bennem, hogy Magyarország 18000-nyi községe közt nincs 5000 olyan melyben az igényeknek megfelelő népiskola lenne: mert én népiskolának nem nevezem az olyakat, melyekben külön fizetés nélkül alkalmazott kántorok, rectorok és daszkálók tanítanak. Ívik legtöbb esetben arra nem képesítvék; de még ha képesítve lennének is, az életfentartási küzdelmekre lévén utalva, idővel nem rendelkeznek: már pedig oly község, hol rendszeresített és minősített külön tanító van bármily nyomorult fizetéssel is alkalmazva: bizonynyal 5000-nél nincsen több Magyarországon.

És ez nemcsak faluhelyen van így: hanem így van nagyrészt városainknak is, melyeknek műveltségünk gócz-pontjainak kellene lenniök. Felveszem például Erdély legnagyobb, leggazdagabb és legműveltebb városát Brassót, hol az 5887 iskolaköteles gyermekből csak 2200 jár iskolába, 3200 nem. S még leverőbb azon körülmény, hogy Brassó magyarajkú lakosságának 1200 tanaköteles gyermeke közül mindössze csak 118 jár rosszul felszerelt s ezeket is alig befogadni tudó felekezeti iskolákba; míg 1000-nél több női feliskola nélkül. Brassó magyar népessége mindent elkövetett, hogy e szellemi szegénységen községi iskolák állítása által legyen segítve, felfolyamodására a magyar ministerium el is rendelte a

községi iskolák felállítását; de az csak rendelet maradt: mert Brassó nemes tanácsa mindenféle banális kifogásokkal másfél ér óta gátolja az üdvös intézkedés létrejövetelét. Ily formán van ez mindenütt, a felekezeti türelmetlenség ország-szerte nyílt barcot folytat a korszellem által parancsolólag követelt népnevelés ellen, s kormányunknak nincsen erélye a sötétség ez izgatásaival szemben a népnevelési üdvös törvényeknek tekintélyt szerezni; de nincsen is rendelkezhető alapja, hogy azoknak rendelvényeit végrehajtsa s így hagy minden a régi slendriánba.

T. ház! Ma inkább áll mint valaha azon bibliai czélzat, hogy „azon nemzet, melynek nincsen tudománya: elvész.“ Avagy merné-e valaki tagadni, hogy Franciaország közelebbi leveretése és megaláztatása leginkább a népnevelés szánalmas elhanyagolásából eredt — és abból, hogy amaz államban a főszűly a militarismusra volt fektetve. A népek szerencsétlenségeiből csak úgy lehet némi jót kivonni, ha más népek abból okulást merítenek, s azon nemzetnek, mely a történelem intő példáin nem okul: létele mindig nagyon talányos. En, t. ház, fájdalmasan győződöm meg jelen évi költségvetésünkből, hogy mi, kiknek leginkább szükségünk van arra: Franciaország szerencsétlenségein nem okoltunk; hisz nálunk még most is minden a véderő fejlesztésére fordítatik, a népnevelésünk a mellett századrendű kérdéssé törpül le, szóval — mi most is csak katonai és nem műveltségű állam akarunk lenni.

T. ház! Én nevelésügyünk ily mellőzésében,

alkotmány szünetelése korszakában nővén fel, alig bírnak némi foglalómmal az alkotmányos élettről; így történhetik meg aztán, hogy ott legtöbb esetben, komolyabb discussió nélkül, egyesek szeszélye határozattá válik.

T. ház! Fölösleges mondanom, mennyire comicus helyzet az, midőn néhány senki által nem választott, senkit, legfőlebb önmagát képviselő egyén: szembe mer állani Magyarország 15 millió lakosának törvényes képviselőjével s annak komoly megvitatás alapján alkotott törvényeit visszalöki, a mint most legközelebről az ipartörvénynyel is történt.

E helyzet tarthatlanságát átlátta nemcsak a nemzet, hanem az uralkodó is, midőn trónbeszédében a rendi felsőház reformját, mint leg-sürgősebb kérdést tűzte ki. Mindnyájan tudjuk, hogy az uralkodó és a nemzet határozott akaratával szemben kormányunk miért nem akarja megoldani e fontos kérdést; tudjuk, hogy pusztán kortes-politikából tartja fön továbbra is ezen chinai porcellán-tornyot; de a nemzeti képviselőnek nem szabad ily kisszerű érdeknek oly nagy érdekeket alárendelni; nem szabad továbbra is eltérni azon méltóságát sértő henczegetést, mely által néhányak az egész képviselőházat s benne az egész nemzetet sértegetik.

Én, t. ház nem akarom itt vitatni a két kamara rendszer elméletét s egyáltalában azt, ha ugyan csak szükség van-e felsőházra? De az kétségtelen előttem, s azt hiszem, a kor szellemével haladni akaró minden gondolkozó előtt, hogy a mi főren-

di házunk jelen középkeri szerkezetében többé fön nem tartható. Én a jelenkérdést igen alkalmasnak találom arra, hogy Magyarország képviselőháza, az urak főnhéjázásával szemben, kimondja már egyszer vétőját az által, hogy a főrendek által visszautasított ipartörvénynek a hírlapi cautió eltörlését illető határozatához szilárdul és változhatlanul ragaszkodik.

Azért én, visszautasítva a főrendek módosítását: a t. képviselőház határozatát érvényben kívánom tartani.

A választási törvény általános tárgyalása alkalmával mondott beszéd.

(1872. február 26-án.)

T. képviselőház! A gondos törvényhozásnak mindig öszhangzásba kell hozni a törvényt az ország műveltségi fejlettségével, népe szellemével és alkotmányos fogalmaival; fájdalom! nálunk erre nincsen mindig kellő figyelem fordítva, hisz újabb törvényeink közt sok olyan van, mely más országok törvényeinek silány átfordításánál nem egyéb; miért azok igen ritkán illeszthetők be a czélszerűség keretébe: például a miniszteri padokról már annyiszor feldicsért megerendezési törvényünk, mely tagadhatlanul a nagyon is rossz eredményeket szült napóleoni központosítási rendszer után van mintázva, még életben sem lépett s már is láthatjuk, hogy az nemcsak hogy nem talál a mi viszonyainkhoz,

hanem nemzetünk alkotmányos érzületével élénk ellentétben áll. T. ház! Jelenleg újból oly törvény alkotásával foglalkozunk, melyre már rég égető szükségünk van; törvényalkotással, mely egy alkotmányunkra veszélyes helyzet megszüntetést czélozza: ez a választási törvény; de a midőn egy ily törvény szükségét bevallom egyszersmind azt is átlátom, hogy kiindulási pontok már önmagában rász, a midőn azt rögtönözve, az országgyűlés végén, a közelgő választások tagadhatlan visszahatásának befolyása és nyomása alatt akarjuk átkergetni,

Oly formán járunk el itt, t. ház! mint a ki házat építve, azt nem az alap lerakásával, hanem a tetőzet elkészítésével akarja megkezdeni; hisz nálunk egy választási törvényt leelőbb a törvényhatóságok új, czélszerű kikerekítésének, de leginkább a választási kerületek új beosztásának kell vala megelőznie, e nélkül a választási törvény alkotása vagy csak revisiója is nem más, mint valódi fából vaskarika.

T. ház, A most tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat úgy van beterjesztve, mint az 1848-ki választási törvénynek kiegészítője, homályos helyeinek. magyarázata; de én félek, hogy ezen törvény - magyarázat, mely az eredeti törvény kétszeres terjedelmével bír: nem világitása, hanem még homályosabbá, érthetlenebbé tétele lesz, s oly toldozása - foltozása, mely érthetlen zűrt, és zavart fog előidézni, melyben megengedem, hogy halászni lehetend: de a mely bizonynyal e nagy horderejű kérdést megoldani koránt

sem fogja. Sőt van egy másik mindezeknél rosszabb árnyoldala, mondhatnám retrograd iránya: az, hogy a mint Mocsáry Lajos és Tisza Kálmán barátaim példákkal világosítva fejtették fel, ezen törvény az 1848-ban választási jogot nyertek közül igen sokakat fogna a legszebb alkotmányos joguk gyakorlatától megfosztani; miért a szabad-
elvűség, alkotmányosság és demokratia minden őszinte barátja azt visszautasítani kénytelen.

Kétségtelen, t. ház, hogy a sietve alkotott 1848-ki választási törvénynek vannak hiányai, hogy azokat az idő részben túlszárnyalta; de ha azokat komolyan helyre akarjuk pótolni, nem a legutoljára következő választási eljárással, hanem a választókerületek új és igazságos kike-
rekítésével kell vala kezdenünk; mert ott, a hol a választókerületekben oly aránytalanság van, hogy egy helyt 100,000, máshelyt 1300 lélek küld egy-egy képviselőt, mint ez A. Fehér és Ilyefalvánál van; hol egy 2500 lakossal bíró város két követet küld akkor, a midőn 9000 lakossal bíró másik város egyet sem küld, mint Erzsébetváros és Tordánál az eset; ott, hol a 12,000 lakosságú Ujegyházszék annyi képviselőt küld, mint a 211,000 lakossal bíró Alsó-Fehér megye, vagy a 188,991 lélekkel bíró Hunyad megye, vagy a 152,692 lakost számláló Torda megye; ott, hol a jelen választási törvények mellett az országgyűlés legalább is negyedrészen hivatalnokok és egyenesen kormánytól függő egyénekből állítható össze; ott, hol a választásoknál a vesztegetések és más visszaéléseknek

oly tág tere van, mint földtekénk egy országában sem: ott ily anomáliák, ily a lényegbe vágó vizzásságok föntartása mellett pusztá külsőségek s eljárási módozatok megszabására szorítkozni, s csak ezzel kezdeni meg az alkotást, valójában alig nevezhetni komoly és higgadt eljárásnak.

A választási törvények revisiója, ha azt alaposan akarjuk végrehajtani, oly nagy munka t. ház, a melyet így rögtönözve áthajtani nem lehet; ezen már végéhez közeledő országgyűlés ily nagy munkába bele nem kezdhet; mert mindaz, a mit most alkothat: csak komoly törekvéseinek compromittálása, s oly tökélytelen valami lehet, a melylyel működését ez országgyűlés megkoronázni nem akarhatja; mert ha 1848-at az események rohamos menete kimentí a hiányos alkotás vádjá alól, minket, kiknek eddig is volt, s ezután is lesz időnk: semmi föl nem menthet az elhamarkodás nagy felelőssége, s nem főleg azon terhes vád alól, hogy az 1848-iki szabadelvű választási törvényeket aként magyaráztuk és világosítottuk meg, hogy azoknak szellemét és szabadelvű irányát meghamisítottuk.

Én, t. ház, épen a képviselőház méltósága és tekintélyének megóvása tekintetéből utasítom vissza a beterjesztett törvényjavaslatot, a midőn elvbarátaimmal egyetértve azt az általános vita alapjául sem fogadom el; hanem a kormányt, Tisza Kálmán képviselőtársam indítványa értelmében, új, az igényeknek megfelelő törvényjavaslat benyújtására utasítom, oly törvényjavaslat

beterjesztésére, mely az 1848-iki törvényeknek nemcsak felületét érinti, hanem annak lényeges hibáit igazítja ki, oly törvényjavaslatot, mely minden irányban igazságos legyen, mely a választási censust egy formáísítsa, mely az incompatibilitást kimondja, s a választási visszaélések ellen a legszigorúbb rendszabályokat alkalmazza. Ez okon csatlakozom Tisza Kálmán indítványához. *(Eléni helyeslés a hál oldalon.)*

A választásnál előforduló visszaélések és hivatalos nyomás ellen hozandó törvény érdekében mondott beszéd.

(1872. márcziua 5-én.)

T. képviselőház! A törvények szigorának fokmérőjét mindig a meggátlandó bűnök és vétések mérve szabja meg; akkor, a midőn valamely társadalmi baj annyira ment, hogy veszélyes ragály jellegét ölti tel; annak kiirtását csak Drácoilag szigorú törvényekkel lehet eszközölni, így Angolországban a lopás ellen a legszigorúbb törvényeket hozták; Franciaországban a választásoknál elharapódzott visszaélések és kihágások ellen oly túl szigorú intézkedéseket tettek, melyeket csak az e téren fölmerült visszaélések, s az az által terjesztett corruptio nagy volta igazolhatja. Ily forma szigor szükségesége nálunk is mutatkozik, mert mindnyájan tudjuk, hogy hazánkban az országos képviselők választásánál a hivatalnokok oly pressiót gyakorolnak, hogy

áldozatul, s vagy 60 sebesülés lett gyászos következménye.

A hírlapok akkor részletesen közölték a hallatlan barbarizmust, én magam azonnal jelentést tettem az igazságügyminiszter úrhoz, tudatva, hogy Udvarhely városában hivatalnokok biztatására és kezdeményezése folytán gyilkosság követtetett el; a szék legtekintélyesebb birtokosai collectív kérelemmel járultak az erdélyi kir.táblához melyben felfejtve, hogy az államügyész mint a verekedésnél tényező, s a helyi törvényszék tagjai, mint főkortes-vezérek érdekelt felek lévén, kérték egy semleges törvényszék kiküldését, mely a bűnügyet kiderítse. Mindez eredménytelen maradt; a helyi törvényszék pro forma ugyan tartott vizsgálatot; de oly módon, hogy a verekedést kezdő dulló úr a kikérdezésre berendelt tanukat azzal fenyegette, hogy úgy merjenek ellene vallani, hogy a számosjvári börtönbe fognak kerülni. Mi volt természetesebb, hogy a vizsgálat mi más eredményre sem vezetett, mint a vétkes hivatalnokok bűnének elsimítására. Sőt a mi legnagyobb gúnya volt az igazság szolgáltatásnak: az történt, hogy a verekedés alkalmával a gyilkosság színhelyén véresen, késsel és csákánynyal a városi rendőrök által elfogott két embert, mert jobboldaliak voltak, azonnal szabadon bocsátottak; míg egy 16 csonttörést és több késszúrást kapott, teljes életére nyomorék embert — ki esetleg baloldali volt — félholtan börtönbe hurczoltak, s minden elfogadható bizonyíték nélkül, hónapokig tartot-

ták és tartják vizsgálati fogságban, azon nyíltan bevallott célból, hogy ez által az ellenzékieket akarják terrorizálni. (*Tetszés bal felől.*) És végre hogy a politikai corruptio botránya teljes legyen, a gyilkosság értelmi bűnösei jutalmazva lettek, a dúlló úr továbbra is hivatalában tartott, a törvényszékek szervezésénél pedig a herostratesi dicsőséget szerzett főügyész úr kineveztetett épen oda, hol annyira compromittálta magát, s hol a Bach-rendszer alatt a hazafiak üldözése által különben is annyira utáltta tette magát.

T. ház! ott, hol ilyen és hasonló esetek adhatják elő magukat, hol a hivatalnokok féktelen jancsárokként büntetetlenül gyilkoltathatnak, hol főtörvényszéki elnökök nyíltan úzik a lélek vásári és undok mesterségét, hol az igazságszolgáltatás pártfegyverré aljasittatik, hol a jobboldal érdekében elkövetett bűn jutalmaztatik: ott a legszigorúbb törvényeket kell hozni, mert különben igen sok helyt fogják az elvek és érvek küzdhomokját vérfoltok festeni, s az erkölcstelenség már elhintett magvai oly mérvben fognak felburjánózni, hogy keserű gyümölcsseit nemcsak mi, hanem utódaink is ízlelni fogják. (*Igazi bal felől.*)

T. ház, én azt hiszem, hogy ily eljárás, a többségnek ily módon való keresése nemcsak törvénytelen, hanem a legnagyobb mértékben szégyenletes is; mert komoly pártnak ily üzelmekre szüksége nincsen, mert ez által a hivatalnokok szolgálai túlbuzgólkodása nemcsak a pár-

tot compromittálja, melynek firmája alatt elkövetik, hanem hazánk műveltségi állapotára és alkotmányos érzületére is homályt vet; én azt hiszem, hogy a törvényhozásnak párttekinteteket mellőzve, mindent el kell követnie, hogy ezen mindenkire és a hazára nézve is veszélyes üzemeknek útja bevigassék: azért, ha már a választási törvények revisiójához mindenképen hozzá kezdettünk: első és legfontosabb teendője a törvényhozásnak, hogy az incompatibilitás kimondása mellett a választási visszaélések ellen még pedig, a mint másutt is van, a választási törvényekkel kapcsolatosan, a legszigorúbb intézkedéseket tegye; mert ezen fekélyt, mely nemzetünk testén és életén rágódik, csak a legnagyobb szigorral irthatjuk ki. *(Élénk helyeslés bál felől)*

Ez okon, én teljesen indokoltnak találom b. Simonyi Lajos t. barátom indítványát, s ahhoz csatlakozva kimondom, hogy a visszaélések ellen hozandó rendszabályok megalkotásánál a francia választási törvényeket kell mintául felvennünk, melyek a vesztegetést és pressiót több évi börtön s nagy pénzbírsággal sújtják, s melyek a büntetést hivatalnokkal szemben kétszeresítik. *(Élénk tetszés bal felől.)*

Belügyminiszter úr tegnapi beszédében azt mondotta, hogy a vesztegetések ellen 3—4 sorban nem lehet törvényt alkotni, hogy egy ily törvénynek annyi mindent kell magába ölelni, miszerint azt az ezen országgyűlésből hátralevő rövid idő alatt megalkotni lehetetlen, annyival

inkább, mert még más fontos törvények várnak az ez ülészak alatti múlhatlan elintézésre.

En megengedem, t. ház, hogy a vesztegetések elleni törvénynek a mi viszonyaink közt részletesnek, kimerítőnek kell lenni; de azt egy kis jó akarattal mégis létre lehet ez ülészak alatt hozni; más részről alig hiszem, hogy ezen törvélynél sürgetőbb lehetne; mert itt nemcsak a vesztegetések, hanem a hivatalnokok, még polgárosult országban soha ily mérvben nem mutatkozott basáskodása ellen kell intézkedni. Én megengedem, hogy kormányunk — a miként eddig is igen gyakran tette, — Bécs kívánatainak kielégítését a nemzet jogos óhajai fölébe helyezi s ez alapon most is nagyon sürgetésnek találja a Lloyd subventióját meghatározó s nagy időre állandósító törvényjavaslatot, melynek folytán ismét több százezreket kell évenként Magyarország érdekei ellenére a Danaidák hordójába bedobnunk; de mi, kik tudjuk, érezzük, hogy mennyire lealázó az, hogy hivatalnokaink — kiknek a nép szolgáinak kellene lenni — hatalmaskodó uraivá tolják fel magukat; ini? kik ezen feudális kor lovagjainak hagyományait felújító satellesek által nemcsak elveink szentségét, hanem életbiztonságunkat is naponta fenyegetve látjuk; mi, kik a burokratia lidércz nyomása alatt szenvedünk; mi, kik naponta látjuk hivatalnokaink által a törvényt tiportatni s a nemzet erkölceit megmételtyeztetni; az ezeket szabályozó és megszüntető törvényeknél ez idő szerint sürgetőbbnek egyet se tartunk, s azért Simonyi barátom

külön minisztert tart új nemességek és címek osztására; a virilis szavazatokkal, a papi mindenhatóság dédelgetésével s a rendi felsőház erőszakos föntartásával visszatér a középkor sötét eataeombáiba, hogy annak kinövéseit és ferdeségeit fölszínre hozza. De hibás a ezim azért is: mert az 1848-iki törvényhozás minden törekvése hazánk önállóságának, függetlenségének biztosítására volt irányozva; a jelen választó törvény s egyáltalában újabb törvényeink, hazánk önállóságát ingatják meg, s nemzetünknek nem csak vagyonát, hanem legszebb alkotmányos jogait is egy idegen hatalom és egy felelősség alól elvont testület számára confiscálják. Hamis a cím azért is: mert az 1848-iki törvényhozás megtörte a reactio hydráját, a mostani azt föléleszti. Az 1848-iki törvényhozás irányelve volt: takarékoság kifelé és bőkezűség a hazára hasznos befektetésnél; a mostaninak tendenciája: pazarlás kifelé és fukarság befelé.

A választási törvény, melynek most címe fölött vitatkozunk, veszélyezteti a polgári szabadságot, midőn a polgárok legszebb jogait confiscálja, midőn azok igen sok ezreit akarja választási joguktól s ez által alkotmányos befolyásuktól megfosztani; de sérti a nemzet szabadságát is, a midőn az országgyűlést öt évi tartamra akarván meghosszabbítani, azáltal a nemzet hatályos ellenörködése alól ki akarja vonni. Nem akarhatom tehát, hogy egy ily jogszorító, egy ily nemzetünk geniusával ellenkező törvény címében ott legyen az 1848. Nem: mert az által

nemzeti újjászületésünk és fölemelkedésünk e dicső jelképét csak profánálnók; mert ezen választási törvény az 1848-kinak nem módosítása; s ha már e törvényjavaslat címébe mindenképen bele akarják vonni az 1848-at: akkor az igazsággal összhangzólag csak úgy történhetik, a cím a törvény szellemét csak úgy tükrözhetné hűséggel vissza, ha az így hangzanék: „Törvényjavaslat az 1848-iki választási törvények által adott jogok megszorításáról“, vagy, mi még hübb lenne: „Törvényjavaslat a kormánypárt uralmának biztosításáról.“

Valószínűleg önök ott a túlsó oldalon a törvény címének ily, a valósággal összhangzó, módosításába nem hajlandók beleegyezni: mert a mint nyilvánosan tudva van, e törvényjavaslatot kezdetben ugyan ott is mindenki rosznak, jogtiprónak S mint ilyent legalább részben e'lvendőnek tartotta; azonban a kezdetben nyilatkozott visszatetszést egy miniszteri szemöld összeránczolás eltüntette, s valahogyan történt; de az eleinte rosznak ítéltet úgy önmagukra disputálták, hogy azt jobb ügyhez méltó szívóssággal mindenképen létre akarják hozni.

Én hiszem, hogy nemzetünk jó szelleme e csapást szegény hazánkról el fogja hárítani, én bízom az ellenzéknek a nemzet közvéleménye és helyeslése által támogatott szívósságában, hazafiságában és kitartásában, s hiszem, hogy ebből ily alakban ez országgyűlés alatt törvény nem lesz; mindazonáltal már a címnél sem akarom 1848-at, a nemzeti megváltásnak e

dicső symbolumát pellengére állítani. Hisz Bobory Károly képviselőtársam ki mutatta, hogy tulajdonképen az 1848-iki V. törvényczikkből nem is maradt meg két szakasznál és címénél többség így e megmaradt két szakasz és cím nyomban a többi újabb félczelményre ráakarni vonni, nem más, mint a szétdarabolt biborpalástból illeszteni egy pár foltot a darócz subám; vagy találóbbról hasonlatot használva, e két szakasz és jó hangzatu cím által akarnák az 1848 bélyegét reányomni ezen 1848-nak szellemét és intentióját meghamisító gyártmányra. Olyan eljárás ez, t. ház, mint ha az Alhambra aranyos kupoláját valamely rozzant vályog-viskóra akarnók reáilleszteni.

És mit mondjak az erdélyi 1848-iki II. törvényczikk terveit módosításáról? mert az akaratot ugyan felötlő betűkkel jelezve látom a cím-, ben, de a módosítást magát a törvényben vagy épen nem, vagy csak nagyon microseopicus adagban találom fel, mert ott, hol oly anomáliák vannak mint Erdélyben, hol az 1848-diki törvényhozás, a sürgősség miatt intézkedni nem tudván, a választási status quot csupán csak azon egy esetre rendelte föntartandónak; most a reformot, a javítást azzal kezdeni meg, hogy a 24 évvel ezelőtti ideiglenes, s már akkor hiányosnak jelzett intézkedést állandósítsuk és törvényesítsük: oly mély status-bölcséséget sejtet, a melyet az én egyszerű eszem értelmezni nem tud; de még indokát se tudom fölfedezni, hacsak nem akarják az 1848-ki törvények e leghiányosabbikát

azon nagy korszak fényének csökkentésére árnyként előtérbe hozni; a mint hogy napjainkban szokássá vált 1848-at és az abban szerepeiteket — a szabadság dicső tusájának e félisteneit — lerántani, elhomályosítani.

Erdélyben a provisoriumoknak provisoriumokra való halmozásával a bajon segíteni nem lehet; az ottani választási törvény roszaságát az 1848-iki ezim odaillesztésével elsimítani nem lehet; ott a jogegyenlőség követelményeinek megfelelő választási törvényt kell alkalmazni, illetőleg nem kell ily különleges törvény: hanem itt kell oly választási törvényt hozni, a mely az egész országra, s így Erdélyre is kiterjeszhető legyen. Azért én a jelenlegi választási törvényt úgy, mint annak lényegével ellentétes czímét elvetendőnek ítélem, s pártolom Matolay Etele t. barátom módosítványát.

A czím elválaszthatlanul összefügg a lényeggel, s így szólhatnék talán a törvény lényegéhez is; de azt nem teszem, mert a parlamentáris discussió szabványainak határát túllépni nem akarom, csak is még néhány szóval leszek bátor álláspontomat, illetőleg álláspontunkat e törvényjavaslattal és czímével szemben körvonalozni, feelve a miniszter urnák erre tett reflexióéira.

Kétségtelen, t. ház, hogy a helyzet, melyben mi vagyunk: kivételes, de más parlamentek történetében sem egészen szokatlan; e rendkívüli helyzetet nem mi, hanem a kormány hajthatatlansága idézte elő, a midőn a kiegyezkedés te-

rét merevsége által elzárta, s a közvetítést visszautasítá; pedig az attól jött, a ki 1848-at a jelennel legméltóbban köti össze, ki ama nagy korszaknak egyik magasztos jellemű hivatalos személyesítője: értem Vukovich Sebőt, az 1849-ki minisztérium e házban levő egyik tagját. Pedig, t. ház, ami viszonyaink közt nem jó múltunkkal ily mereven szakítani; nem tanácsos a római betegnek non possumus politikáját követni; valamint nem tanácsos a méltányosság helyett a csekély számtöbbség Brennus kardját a mérlegbe dobni; mert mi ma e többséggel szemben előnyös álláspontot foglalunk el; mert ha önök hajthatlanok a jogmegszorítás terén, mi is azok vagyunk a jogvédelemben, mert a nép, melyet szerencsések vagyunk képviselni, nem azért küldött ide, hogy jogainak és ériekéinek sértését és megszorítását szóltanul nézzük. Mi Isten, ember és a haza előtt kötelezve vagyunk a nép és nemzet jogainak védelmére, mi e szent tartozáshoz hűtlenek nem leszünk, önmegbélyegzés nélkül nem lehetünk; s midőn önök törvényjavaslatot terjesztenek be, a melynek alapja csak a pártérdek, a midőn törvényjavaslatot tesznek élönkbe, a mely a jogosultak százezerét akarja az alkotmány sáncaiból kivetni: akkor mi vétkönkat hallatjuk, s gyenge szavunkban a nép millióinak akarata nyilvánul. S valójában a kormány jól tenné, ha a hatalom ezen erős factórát számba venné, mert nem jó mindig csak az egyik factorra hivatkozni, mint azt belügymiszter úr mindig tenni szokta; mert ez idősze-

rint az a kormány áll csak szilárdan, a mely úgy a nemzet, mint az uralkodó tetszését bírja, az a kormány, mely a két factor hatalmi köre közt a középutat el tudja találni.

Hagyjon fel azért a kormány a szenvedélyesség politikájával, mert az a mi eltökélésünk erős szikláján úgysis hajótörést szenved; a dacz helyett lépjen az engesztelés terére, adjon e törvénynek lényegével összhangzatos czímet, vonja vissza a törvénynek választási ceosust érintő részét, az 5 évi cyclust, helyébe illeszse be az incompatibilitást; de ne úgy lutriszerül eg, hanem oly alakban, a mint az egy nagy ország törvényhozásának méltóságával összeillik; adjon be a választási visszaélések ellen törvényt, szüntesse meg az erdélyi anomáliákat: s akkor én, s azt hiszem elvtársaim is, készséggel fogunk a törvény megalkotásához hozzájárulni.

Ez az egyetlen út, mely célra vezethet; mert a kormány ez idő szerint oly válaszütra jutott, hol választania kell a nemzet szívéhez, vagy az attól elvezető ut között; mi részünkről a nemzet útján maradunk, s arról lelépni semmi körülmények között nem fogunk soha; s ha rákényszerítettünk, mind végig fogjuk a megátalkodás harcát folytatni: mert a jóban való megátalkodás erény és dicsőség. (*Élénk helyeslés balfelől.*)

Az általános szavazatjogról

(1872. márczius 22-én.)

T. ház! Én a Madarász József képviselő-társam által beterjesztett határozati javaslatra kívánok néhány rövid észrevételt tenni.

T. képviselőház! Én nagyon hibásnak tartom azon elméletet, mely szerint a népek nagyságuknak tetőpontját csak egyszer érnék el, s azután a hanyatlás korszaka következnek be. Tagadom ezt, mert nézetem szerint a népek természetszerűleg a folytonos és fokozatos fejlődésre vannak hivatva, s ha néha fejlődésükben megállnak és hanyatlani kezdenek: annak oka a fejlődés lételemének meghamisításából származik: mert a fejlődés csak a szabadság üde légkörében lehetséges; s mihely valamely népre a zsarnokság lidércz nyomása ránehezül: akkor a fejlődés megszűnik, a hanyatlás bekövetkezik. De ha az akadály elháríttatik: újból elő áll az előhaladás, a fejlődés és tökéletesedés természetes procedúrája, s így egy népnek többször is lehet fénykora. Például hozom fel Olaszországot, mely viláгурalgó nagyságának tetőpontján állott a régi Róma korában, ismét virágzott a középkorban, s most egyesülése létrejöttével, miután a lelkek sötét börtönét Rómában felnyitá, miután a tizenhatszázados sötétségben újból felgyújtá az alkotmányos szabadság szövétnekét: az ez által bevilágított úton kétségtelenül a jövő nagyság felé ismét óriás léptekkel halad.

Varnak időszakok, midőn a népek szive mindenütt megmozdul, midőn a népek a szabadság varázshatása alatt megifjodnak, újra születnek; ily korszak volt Európa csaknem összes népeire 1848. midőn minden nép letörte bókóit, s egy lépéssel századokat haladott előre. Hazánk is átment a felfrissülés, az újjászületés e proceduráján, annak megifjító vérkeresztségén, s én daczára annak, hogy az arra következett 20 évi zsarnokság, ismét viszalöké, s daczára a fejlődését jelenleg is hátráltató közösügyes állapotnak: hiszek a nagy magyar jósszavában »hogy Magyarország nem volt hanem lesz«; hiszek azért, mert egy nemzet, a mély 1848/9-ben oly nagy, oly dicső, oly legyőzhetetlen volt; egy nemzet, mely egy lépéssel utól tudta érni a többi előrehaladott népeket: az 24 év alatt annyira degenerálódni nem tudhatott, hogy önérzetéről és nagy nemzeti missiójáról lemondva, némelyek szeszélyeinek sokáig játékeszközévé váljék. 1848-nak az újjászületés e nagy korszakának vagyok én neveltje, e kor nagy példái, tanúságai s a nagy eszmék, melyekért annyi drága vér omlott: élénken nyomultak be lelkembe s bizonynyal azok közé tartozom, kiknek lelke nyitva áll a szabadság minden követelményei előtt, s így az általános szavazatjog is elvileg politikai hitágazataim közé tartozik, azt mint a szabad népek elvitázhatlan jogát elismerem és vallom; azonban a midőn minden polgárnak, ki az államterheiben részesül megfelelő jogokat adni kész vagyok: a jogelmélet alkalmazásánál tekintettel vagyok a czélszerűségre is, mert

kétségtelen, hogy némely újítás előkészület nélkül való rögtöni alkalmazása veszélyes lehet. Ilyen az általános szavazatjog is, mely egy kifejtett és miveit népnél a szabadságnak legfőbb biztosítója; míg egy kevésbé fejlett s bizonyos retrográd irányú befolyás alatt élő népnél ellenkezőleg a fő cél, a szabadság veszélyeztetésére is szolgálhat.

Lássuk ez elméletet hazánk viszonyaira alkalmazva. Én, mint előre bocsátottam, az általános szavazatot elvben elfogadom; de mielőtt alkalmaznám, a talajt előkészítendőnek ítélem, nevezetesen óhajtom, hogy a népnevelés minden clericalis befolyás alól függetleníttessék; óhajtom a szigorúan alkalmazott általános tankötelezettség behozatalát, óhajtom, hogy az állam mihamarabb gondoskodjék arról, hogy mindenütt jól berendezett községi iskolák legyenek: s akkor a midőn egy új, értelmileg kifejlődött nemzedék nő fel, hoznám 'csak be az általános szavazatot. De most, a midőn a népnevelés a legszánandóbb állapotban van, most a midőn a népnevelés legtöbb helyen a sötétség és a babona maradványainak kezében van, most a midőn a tömeg legtöbb helyt a retrográd szellem híveinek mindenható befolyása alatt áll, s azoknak vak eszközül szolgál: az általános szavazatjogot a haladás és a szabadságra nézve veszélyesnek látom.

Ez okon én a szavazatjogot most még censushoz kötném; úgy azonban hogy azaz értelmiség fejlődésével fokenként tágíttassék; míg nem az általános tankötelezettség áldása alatt

felnőtt minden elemi iskolát végzett 20 éves honpolgárnak, tehát mostantól számított 15 év múlva minden teljeskorú férfiúnak megadnám a szavazatjogot.

Ily értelemben vagyok én az általános szavazatjog barátja, s azt mint a jövőnek elvitázhatlan és kimaradhatlan jogát föltételesen elfogadom. Addig azonban az e téren eléggé szabadelvű 1848-iki választási törvényeket megtartadóknak vélem; mert kétségtelen, hogy az 1848-iki törvényhozók, kik a kor intőszavait mindenben át érték: az általános szavazatjogot csak a főnebb felhozott érvek alapján odázták el; s nem kétlem hogy ha nemzetünk e dicső korszakára be nem következik a zsarnokság visszalökő, feltartóztató és minden előhaladást megakasztó hatása: azóta már az 1848-iki választási törvényből kinötte volna magát az általános szavazatjog; de fájdalom a zsarnokság éjelen át a nemzet tespedésben szunyadozott, szelleme tétlenségre volt kárhóztatva; most t. ház, ha ug-rást nem akarunk tenni; ott kell kezdenünk, hol 1849-ben megállottunk lépésről lépésre kell vagy kellene előre törnünk, hogy az elmulasztott időt helyre pótoljuk.

Jelenleg tehát elfogadom választási alapul az 1848-iki censust, de tisztán, hamisítatlan s kiterjesztésével Erdélyre is; elfogadom azért, hogy azon mint alapon a kedvező perez érkeztekor felállíthassuk a nép szabadság szent oltárát s annak sacrumába helyezhessük az általános szavazatjog fényes urnáját.

E szerint bár Madarász József képviselőtársam indítványával elméletileg egyetértek: mindazonáltal kénytelen vagyok a felhozott okokból az általános szavazat azonnali behozatala ellen szavazni.

Kérdező Görgény-Szent-Imre érdekében

(1872. márczius 12-én.)

Igen t. ház! A pénzügyministerhez vagyok bátor egy interpellate intézni és ennek lehetőleg rövid indoklását előre bocsátom. *(Halljuk!)*

T. ház! A költségvetés tárgyalása alkalmával érintettem azon sajnós visszaéléseket, a melyek a görgényi fisealis uradalom visszavételénél az államot terhelői eg elköveztettek; kimutattam, hogy a kormány 500,000 frotot fizetett, a törvényhozás megkérdése és felhatalmazása nélkül, akkor, a midőn annyi kártérítést jogosan követelhetett volna; de akkor felmerült a vigasznak egy sugara előttem, mert tudtam, hogy a görgényi uradalom roppant terjedelmű lakatlan erdősegei, melyek a folyóknak földművelésre nagyon alkalmas, termékeny völgyületei által vannak átszelve, Gyergyó és Marosszék közt való fekvésüknél fogva, önként kínálkoznak a székelyek gyarmatosítására; azon édes remény kecsegtetett, hogy ezen uradalom az állam kezére menvén, kedvező telepítési rendszabályok mellett, arra fog felhasználtatni, hogy a Székelyföld túlnépességének letelepedési helyül szolgáljon, s az által a ve-

szélyes mérveket öltött székely kivándorlást csökkentse. De t. ház! e remény, mely nemcsak bennem, hanem az összes székely ség keblében fölédet. s talán némi jogosultsággal ébredhető: a a legszomorubb csalódássá változott át, mert kormányunk nemcsak, hogy nem szándékozik a székelyek oda telepedését elősegíteni; hanem oly intézkedéseket tett, melyek az ott már meg'evő székelyeket is őslakhelyük elhagyására, és e hazából való kivándorlásra szorítják.

Ugyanis a görgényi uradalom területén, ama hegy közelében, hol régen a történelmünkben oly dicső szerepet játszott görgényi vár büszkélkedett: egy 1600 lakost számláló csinos mezővároska Görgény-Szent-Imre tűnik fel. A vár minden dicsősége e városka lakóira sugárzik vissza, mert azt a vár őrizetét alkotó székelyek alapíták, oly hősök, kiket a hon védelmében szerzett érdemeikért királyaink és nemzeti fejedelmek kiváló szabadalmakkal, kiváltságokkal és adományokkal látták el.

Nem akarom én itt azon a fehérvári káptalan levélt, meglevő s előttem igen ismeretes 27 kiváltságlevelet ismertetni, (*Halljuk!*) melyek mindnyája e nép nagy érdemeiről és szabad voltáról tanúskodik; csak azt hozom fel, hogy ezen nép mindenütt *nobiles de Görgény-Szent-Imre és jpedites de Görgény*, Görgény-Szent-Imre pedig, mint szabad kiváltságolt város fordul elő. A Bornemisza család akkor, a midőn ezen uradalom kezére ment, a görgény-szent-imreieket minden szabadságaikból kiforgatta, s a legkebellázi-

több módon igazta le; bár lakói akkor se voltak jobbágyok, hanem egészen 1848-ik mint hetes pandúrok és ispányok voltak az udvarhoz rendelve. De bármily nagy volt is a földesur hatalmaskodása, s bár Szent-Imrének fejedelmi adományok alapján nyert erdőségei nagy részét erőhatalommal elfoglalta is: annyit mégis megengedett, hogy azon erdőkből épület és tűzi fát szabadon hordjanak, a mintáz 1813-ki és 19 iki conscriptio is bizonyítja, hol a többek közt ez áll:

Coloni, inquilini, et siculi servitium dominale prestantes ex sylvis dominalibus, excepta sylva allodiali Mocsár, in teritoriis Kasowa, Hodák, Libárfalva et Orsóvá repertibilibus, per septimanam bis ligna focalia adferre indulgentur. Ligna autem aedilia pro omni necessitatis obvenientis circumstantia ad factas officialibus domini in situationes sine pecuniali ónéra gratis acquirunt.

Ezen, a népnek faizási jogát nyíltan bizonyító és biztosító okmány daczára 1848, után a földesur el akarta tiltani a szabad faizástól; de úgy 1860-ban, mint 1864-ben az erdélyi kormányshék 3921. szára alatt a Görgény-Szent-Imreiekre előnyös rendeletet adott ki. S mit tesz az elvitáztatlan adomány levelekkel és a felemlített jogbiztosító ítéletekkel szemben kormányunk, vagyis az azt ott képviselő kincstári hivatal?

Görgény-Szent-Imre népét teljesen eltiltotta egykor sajátjaként bírt erdeitől, s azoknak még pénzért sem ad fát az uradalom erdőségeiből; s minden fekvőségeiktől — a folyamatban levő per

tekintetbe nem vételével, — oly mértékben fosztották meg a népet, hogy a város szorosán vett fekhelyén kívül egy talpalattnyi földet sem bir.

A szabad faizás és legelő jogának visszanyerése érdekében már a múlt év elején, egy, Benedek Gyula képviselő úr által benyújtott kérvényt intéztek a görgény-szent-imreiek t. házhoz; nem tudom, hogy mi lett e kérvényből; de azt tudora, hogy pénzügyminister urnák a nép szenvedései iránt könyörtelen külföldi kincstári hivatalnokai gondatlan eljárásukkal oly annyira elkésérítették azon városnak minden jövedelem forrástól megfosztott népet, hogy az kétségbeesésében nem lát a kivándorlásnál más menedéket. Alig hiszem, hogy e házban oly valaki lenne, kit e nép szárandó sorsa meg ne indítana, s ki annak megmentésére segédkezet nyújtani ne igyekeznék; ők kérelmüket, melyben igaz ügyöknek támogatására és a ház elébe terjesztésére felszólítanak, így végzik:

„Ha az országgyűlés igaz ügyünket fel nem karolja, akkor nem marad számunkra más a kivándorlásnál: Oh! fáj nekünk csak arra gondolni is, elhagyni a helyet, melyet őseink drága vérükkel szenteltek fel számunkra, s melyen kívül számunkra e nagy világon nincsen hely.“

T. ház! *nem akarom én itt* a kérdés jogi oldalát feszegetni; bár a főnebb közöltt 1819-ki conscriptio s azok alapján kiadott kormányzéki rendeletek nyíltan tanúsítják a görgény-szent-imreiek szabad faizási jogát; tudjuk azt, t. ház, hogy ily esetekben a magán birtokosok is rend-

szerint a méltányos kiegyezkedés terére szoktak lépni. A kincstár éppen nem szokott nálunk ily esetekben túl szigorú és jogaihoz mereven ragaszkodó lenni; hisz a múltkor felemlítém, hogy a skeriszorai és albaki telepítvényeseknek — kik 1848-ig pusztán házhely és csekély bennvalókkal bírtak, — több százezer holdra menő kincstári erdőséget és legelőt, minden per nélkül oda engedtek az erdélyi államjavak kezelői; érintém, hogy mások ingyen bírnak kincstári uradalmat nem érdem, hanem haza elleni vétkeikért.

Magúra községben, hol az 1819-ki conscriptio szerint a telepítvényesek csak házhelyet bírtak, 80,000 hold kiterjedésű kincstári erdőt, melynek csak mérnöki fölmérése 40,000 forintba került a kincstárnak, engedtek oda a községnek.

Maros-Váradján, Krakkóban, Bánffy-Hunyadon, Kolozson nagy terjedelmű, több 100 holdra menő kincstári szőlőket hagytak a volt úrbéressek és zselérek kezén, s a mi legszebb, e szőlők a kincstár részéről még dézsma kárpótlásra sem jelentettek be.

Továbbá a kincstárnak az Aranyos mentén levő minden malmát, korcsma és fa-rakhelyét elfoglalni engedték; a kincstári birtokok a kincstár volt úrbéreseinek mindenütt túlságos nagylelkűséggel lettek oda ajándékozva, annyit foglalt ott a volt úrbéres vagy zselér, a mennyit éppen akart; sőt magában a görgényi uradalomban is a határozottan jobbágyi szolgálmányokat

tett Kosova és Libánfalva lakóinak a kincstári erdőkből illetékük elég bőkezűleg szakítottatott ki, s valójában az ily túlságos engedékenység mellett a görgény-szent-imreiekkal szemben jelentkező könyörtelenséget, s minden emberi érzetet kizáró szigort nem tudnám megmagyarázni, ha nem tudnám, hogy azon külföldi hivatalnokok, kiket pénzügyminister úr múltkor annyira feldicsért: rendszeres harczot folytatnak mindenütt a magyar elem ellen, s azok üldözése és kiirtására mindent elkövetnek.

Itt, tisztelt ház, egy újabb tófalvi eset készítették elő. Egy csaknem 8 századot, s a mongol, török, tatár és labancz dúlásokat át élt virágzó várost akarnak most, a béke közepette, megsemmisíteni, s a földszínéről eltörölni az újkor labanczai. Ezt a tisztelt háznak úgy, mint a kormánynak meg kell gátolni; meg, főleg a kormánynak, melynek nevében azon idegen sáfárok működnek, és kiknek visszaéléseiért és embertelenségeért, a felelősség a kormányra hárul. Ez okon bátor vagyok a t. pénzügyminister úrhoz a következő interpellatiót intézni.

Interpellate a pénzügy minister úrhoz.

Tekintve azt, hogy a görgényi kincstári uradalom területén fekvő Görgény-Sz.-Imre mezőváros lakói, mint a görgényi vár őrizetét alkotó székelyek, minden időben szabadok voltak, s a mint királyaink s fejedelmeinktől nyert számos kiváltság és adománylevelek bizonyítják, a város határát képező szántókat, kaszálókat, legelőket, erdőket és azok vizeit, tavait stb. mint sajátju-

kat bírtak; tekintve azt, hogy még akkor is, a midőn ezen kincstári uradalom a Bornemissza családnak inscribáltatott: a földesúri hatalmaskodás sem tudta a szabad legelő és az erdők szabad használatától eltiltani, a mint az az 1813-ki és 1819-ki conscriptiókból kitűnik, s a mint ezeknek alapján az erdélyi kormányshéknak 1860, 63, 1864 ki 3921. sz. a. kiadott rendelete is az erdők és legelők használati jogát biztosítja Görgény-Sz.-Imre mezőváros lakóinak. Ezen elvitázhatlan tény alapján kérdem az igen tisztelt pénzügy minister úrtól, 1-ször. Van-e tudomása arról, hogy a görgényi uradalomban alkalmazott idegen hivatalnokai minden bírói ítélet nélkül, a folyamatban levő jogigényi per tekintetbe nem vételével, önhatalmilag annyira megfosztották G-örgény-Sz.-Imrét minden birtokaitól, erdeitől és legelőitől, hogy ma a városnak szorosán vett fekhelyén kívül semmi más fekvősége nincsen; s ha van tudomása, 2-szor. Szándékozik-e pénzügyminister úr Görgény-Sz.-Imre sanyargatott, a véginség és kétségbeesésre juttatott népével szemben a méltányosság, igazság és hazafiság alapján eljárni s oly intézkedéseket tenni, melyek ezen egykor virágzó városnak végtelen nyomorra juttatott népét a teljes tönkrejutás és kivándorlástól, a várost pedig a megsemmisüléstől megóvják. *(Élénk helyeslés a hal oldalon.)*

Határozati javaslat a székely-kivándorlás ügyében.

(1872. márczius 14-én.)

T. képviselőház! Görgény-Szent-Imrét érdeklő tegnapelőtti interpellatióm indokolásában kifejtett érvek alapján, bátor vagyok a székely kivándorlást érdeklőleg egy, több képviselőtársam és elvbarátaim által aláírt, határozati javaslatot beterjeszteni. Ennek támogatására és a helyzet földerítésére csak röviden s szorosán a kérdésre vonatkozólag leszek bátor néhány észrevételt tenni.

T. ház! Nem akarok én itt hosszas előadást tartani a székelység múltban való fontosságáról, s a közhaza iránt szerzett nagy érdemeiről, hisz ezt mindenki, ki hazánk történelmével foglalkozott, ki nemzetünknek a közszabadság és polgárosodás érdekében vívott nagy-szerű tusáját figyelemmel kísérte: el fogja ismerni. Én azt hiszem, t. ház, hogy a székelységnek szerepe még nincsen lejátszva; én azt hiszem, hogy ezen, a haza keleti határszélén elhelyezett hős népnek a jövőben még hivatása van, s ebből túfblyólag azt is hiszem, hogy nagy nemzeti bünt követünk el, midőn e népet figyelmetlenül pusztulni hagyjuk s azáltal szabadságunknak, hazánk biztonságának e legerősebb fellegvárát romba dőlteni, elporlani engedjük. Pedig t. ház, a felbomlásnak, a lassankénti szétmálásnak gyászos procedúrája szemünk előtt folyik le, s nincs ki a megmentésnek kínákozó óvszerét alkalmazza, nincsen, ki hazánk biztonságának ezen oda fe-

ledett, de nélkülözhetlen őrsemét a veszélyből kimenteni igyekeznek. A közösügyes boldogsága mint Magyarország minden értékét nyugatra takarítja: úgy kormányunknak figyelmét is annyira ez irányba tereli, hogy keletre tekinteni, s az ottan történő sajnos eseteket vizsgálni nincsen se érzéke, se ideje. Pedig, t. ház, mindnyájan tudjuk, hogy a székelységet az évente ijesztő mérvben emelkedő nyomor nagy mértékben kényszeríti a kivándorlásra. Nem akarom én itt t. ház ismételni azt, a mit már hírlapok, röpiratok és önálló munkák is a székely kivándorlásra vonatkozólag elmondottak a nélkül, hogy a közfigyelmet ezen nagyon js égető kérdésre terelni, s kormányunkat vétkes közönyéből felrázni sikerült volna: csak azt említem itt föl, hogy a legújabb statistikai adatok szerint 1500 — 1600-ra megy az évenként kelet felé húzódó székelyek száma, s mivel szabadságharcunk után, a zsarnokságot túrni nem tudó, székelyek kivándorlása több éven át tömegesebb volt: egész biztonsággal 80—40,000-re tehetjük az utóbbi 24 év alatt a dunai fejedelemségekbe kivándorolt székelyek számát.

Megdöbbentő e szám, t. ház! már önmagában is; de a jövőnek képe még visszariasztóbb, még kétségbeejtőbb; mert én, ki e kérdést tüzetesen és behatóan tanulmányoztam, határozottan merem állítani, hogy ha jövőre is fönnmaraad a közöny, ha kormányunk ez irányban intézkedni nem fog: akkor pár évtized alatt a székelységnek legalább is felerésze lesz kény-

télén vándorbotot venni kezébe s tömegesen hagyni el ezen hozzá mostoha hazát. Igen, mert a székelység hazánknak legszaporább népfajta alkotja, mely mint biztos stafistikai adatok mutatják 150 év alatt hétszerezte létszámát; ezen szaporaságból ered a Székelyföld túlnépessége, a mely oly nagy, hogy mívelhető részének minden négyszög mértföldjére 7— 8000 lélek esik; e mellett a Székelyföld hazánknak bár legszebb, de egyszerűs mind legkopárabb, legterméketlenebb és égjilal is legzordonabb részét alkotja, miért a tisztán földművelésre szorított nép a legnagyobb munkakedv és ernyedetlen szorgalommal sem tud annyit termelni, hogy önmagát élelmezhesse.

Szükségleteit eddig is leginkább erdőségeinek hasznosításával s nagyobb mérvben űzött fakereskedéssel pótolta úgyde az erdőségek ma már nagyrészen le vannak tarolva, pár évtized alatt teljesen ki lesznek pusztítva; az erdőfosztott hegyoldalok, a talaj agyagos voltánál fogva, naponta sülyedeznek; mi által a földművelés mind csekélyebb térre szorul, s midőn e nép az erdőségek elfogytával fő keresetmódjától meg lesz fosztva: akkor csakis a kivándorlás vagy az éhenhalás alternatívája marad számára fenn.

Pedig a hazának módjában van, e hős, e hű, e nagy hivatással bíró népet megmenteni. A megmentésnek két módja kínálkozik: először a gyárilpar fölvirágoztatása, másodsor a kivándorlásnak nyugati irányban való terelése. Lás-

suk e két mentőeszköznek gyakorlati alkalmazását.

Nincsen bizonynyal földünknek a gyáripar fölvirágoztatására hivatottabb része, mint a Székelyföld, mert a mellett, hogy népe munkás, értelmes és tanulékony, földje a természet mindennemű kincseivel el van árasztva, vas, réz, kén, cinóber, só, arany, ezüst, kéneső roppant mennyiségben fordul elő, e mellett az üveggyártáshoz szükséges kellékek igen könnyen és nagy mérvben szerezhetők be, len, kender és cukortermelésre földje igen alkalmas, mindezek egy nagyobb gyármozgalomnak kínálkoznak feldolgozandó anyagul; de azt a szegény székely nép önerején létesíteni nem tudja: itt a kormánynak kell a kezdeményezés terére lépni s a gyárak létrejöttét elősegíteni. Ezzel nem azt vagyok mondó, hogy a kormány maga állítson gyárakat, bár ez se szokatlan, se káros nem lenne, s bizonynyal azon nagy összegekkel, a melyeket kormányunk a jövődő nélküli diósgyőri gyárba befektetett: a székely kivándorlást ha teljesen megszüntetni nem is, de bizonynyal igen nagy mérvben csökkenteni tudta volna; azonban ha a kormány maga nem áll is gyár vállalatok élére: igen is módjában van adóleengedés s más kedvezmények által egy a Székelyföldön gyárakat emelő consortium létrejöttét elősegíteni.

A mint a gyáripar fölvirágoztatása, úgy a székely kivándorlásnak nyugat irányban való terelésére szintén a kormánynak kell figyelmet fordítania.

Ott van például a kincstár görgényi uradalma, mely mint a Székelyföld közé beékelt s annak régen tartozékát alkotó terület, önként kínálkozik az ily letelepítésekre; ott vannak a kincstárnak más erdélyi és Királyhágón inneni oly birtokai, hol hegység, erdő és víz van, mi nélkül a székely meghonosulni nem tud, mindezen birtokok legnagyobb részben oly kevésbé vannak benépesítve, hogy 50—60 ezer székelynek könnyen adhatnak letelepedési helyet, de arra, hogy a már kelet felé szokott népet oda édesgethessük: elkerülhetlenül szükséges az, hogy az állam kedvezményekben részesítse: nevezetesen, hogy 5—6 hold földet hosszabb tartamú törlesztésre s a behelyezkedésre minden kitelepülő családnak néhány száz forintot juttasson, mert nincsen talán nép, mely ősi tűzhelyéhez annyi szeretettel ragaszkodik, mint a székely; kitelepedésre csak a szegényebb osztály, vagy is az olyan adja magát, a ki otthon is birtoktalan: az ilyenek pedig az említett kedvezmények nélkül kitelepedni nem fognak, és nem fogják főleg a kelet felé vándorlástól azért is elvonhatni, mert ott földet nemcsak törlesztésre, hanem sok helyen ingyen is kapnak. Különben is az ay kitelepedés által a kincstári uradalmak, ha területükből vesztenének is; de jövedelmük csökkenni nem fogna, mert a most hiányzó munkaerőnek megszapорodása a megmarandó terület jövedelmét és értékét csak emelné; de föltéve azt, hogy a székelyek oda telepítése által csökkenne is a kincstári uradalmak jövedelme: még

akkor is a haza nyerevénye jelentékeny lenne, mert ha 30—40,000 frt évi jövedelem feláldozásával 30—40,000 hű polgárt menthetünk meg a hazának: azt hiszem, hogy elhatározásunkban egy perezig se szabad tétováznunk.

T. ház! Én e kérdést itt korántsem azért merítém föl, mintha azzal az időt töltetni akarnám: hanem felhozta azért, mert alig hiszem, hogy ez idő szerint ennél égetőbb kérdés lenne; mert a mulasztásnak minden éve, minden napja kipótthatatlan veszteséget okoz a hazának; azért én bátor vagyok, a t. ház hazafiságára és kötelességérzetére appellálni s fölkérni, hogy az e tárgyban beterjesztendő határozati javaslatomat soron kívül, és mihamarabb tárgyalni kegyeskedjék. Bátor leszek határozati javaslatomat minden további indokolás nélkül felolvasni. *(Olvassa):*

Határozati javaslat.

Tekintve azt, hogy a túlnépesség és köz elszegényedés által előidézett székely kivándorlás hova tovább nagyobb mérvet ölt s előre kiszámíthatólag a székelyföldi erdőségek kipusztultával rövid időn tömeges kivándorlássá fog válni;

tekintve azt, hogy a hős, fegyverével annyi dicsőséget szerzett, a haza keleti határát annyszor megvédett s jövő biztonságunkra is oly nagy befolyás- és hivatással bíró székely nép megmentése és megtartása nagyon elsőrendű, mondhatnám életkérdés hazánkra nézve; tekintve, hogy ezen a központtól legtávo-

labb eső részről mintegy megfeledekezve, annak emelésére, vasút s más forgalmi eszközök által az ottani közvagyonosodás fejlesztésére mind- eddig semmi sem történt; ez okon

utasíttatik a minisztérium, hogy ezen kérdést tanulmányozza s a székelyek kivándorlása ellen még áldozatokkal is óvszerről gondoskodják, nevezetesen tegyen lépéseket arra:

1) hogy ezen oly sok természeti kincsesei biró s munkás kezekben oly gazdag ország- részben a gyáripár honosíttassák s a Székelyföld — mint arra kiválóan hivatott hely — gyártartományyá alakíttassák át.

2) Terjeszszen be a minisztérium mihamarább oly telepítési törvényt, mely a görgényi, fogarasi, krakói s más Erdély- részi és Királyhágón inneni kincstári uradalmakban a székelyek letelepítését elősegítse és lehetővé tegye, még pedig oly alapon, hogy a letelepedni vágyó székely családok községeket alkotó nagyobb csoportokban szállhassanak meg s hosszabb tartamú törlesztés mellett olcsó földet s új gazdaságuk berendezésére szükségelt kisebb kölcsön-összeget kaphassanak az államtól, valamint templom, egyházi személyek lakjai, iskolahelyiségre és fenntartásra kívántató ingyen helyet nyerhessen minden oly székely gyarmat, a mely oly nagyobb csoportban telepedik meg, hogy községet alkotni képes. (*Élénk helyeslés balfelől.*)

Kérdeztvény a héjasfalva-udvarhelyi vasút érdekében.

(1872. márczis 27-én.)

Az igen t. közlekedési minister úrhoz vagyok bátor egy interpellate intézni, melynek rövid indokolását annyival szükségesebbnek hiszem, mert az oly fontos érdekeket érint, hogy nemcsak az illető minister úr, hanem a t. ház figyelmét is méltán magára vonhatja.

Jelen felszólalásom ismét székely érdeken történik; de a t. ház ne méltóztassék rász néven venni, ha én a székely érdekekkel talán kelletnél többet foglalkozom, ne azért: mert én a székelységet annyira fontosnak tartom hazánkra nézve, hogy még akkor is, a midőn annak speciális helyi érdekeit látszatom előtérbe tolni, kétségtelenül az egész hazát érdeklő közügyei foglalkozom; különben a székely ügyekben való gyakoribb felszólalásomat az is indokolja és kimenteti, hogy az csak kis mértékben veszi igénybe a túloldalon ülő nagyszámú székely képviselők hat évi folytonos hallgatása által meggazdálkodott időt. (*Helyeslés bal felől.*)

Szabadjon azért ezen tartalék-időből egy rövid negyedórát most igénybe vennem a végett, hogy egy, a székelységre igen nagy súlyjal nehezé edő mulasztást helyre hozatni igyekezzem.

A néma gyermeket anyja sem érti meg, s így ha bajainkat, sérelmeinket elhallgatjuk, a t. ház tájékozatlan lévén, a legjobb akarattal sem segíthet; valamint a kormánynak is fönmarad azon kibúvó ajtaja, hogy senki által figyelme

fölhiva nem leven: a mulasztásért felelősség nem érheti. E kettős ok késztet engem most a fel*szóialásra.

T. ház! Azt hiszem, hogy őseink bölcs politikát követtek akkor, a midőn a hazánkat keletoldali támadások ellen fedező székely népet oly kedvezményekben részesíték, melyek az őszhazát annyiszor megoltalmazó hős népcsoport hadászati kifejlődését és jólétét — mi a honvédelemben csak fokozta erőkifejtését — megállapító. Ma fájdalmasan kell meggyőződünk, tisztelt ház arról, hogy ezen fontos országiári elv — melyet a nagy Bocskay végrendeletében oly meghatóan és nyomatékosan formulázott — egészen feledésbe ment; mert a székelységről, mint a haza legtávolabb eső részéről itt a központon egészen megfeledkezni látszanak; hisz a székelység érdekei naponta más érdekeknek rendeltetnek alá, s akkor, a midőn az ország terheit hordozzák: annak javadalmaiból vajmi keveset élveznek. Pedig, t. ház, én alig hiszem, hogy fajunk ezen leghősiesebb csoportjának szükségessége megszűnt volna; én korántsem látom még hazánknak jelenét és jövőjét annyira biztosítva* hogy a székely fegyverek horderejét ignorálhatnók, s e népecske létczéljáról és hivatásáról megfeledkezhetnénk.

Pedig, t. ház, ha a Székelyföld továbbra is jelen feledett és mellőzött állapotában hagyatik: akkor, a mint más alkalommal már fölemlítém, néhány évtized alatt népességének fele része a hazájából való kivándorlás egyedüli menedékére lesz

kárhozható. Múltkor megjelöltem azt, hogy a székely kivándorlásnak óvszere, a kincstári birtokokra való letelepítés és a Székelyföldnek gyártartományyá való átalakításában található fel. De hogy azzá lehessen: szükséges egy gyártársulat alakítása mellett az is, hogy vasutaink ne kerüljék el, mint eddig következetes rendszerességgel tevék, a székely területet; mert én valójában nem tudom megérteni azon furcsa jelenséget, hogy vasutaink eddig valahogyan történt; de akként vezettettek, miszerint azok a Székelyföldet minden irányban kikerülték, elannyira, hogy ma a Székelyföldnek másfél folyó mértföld vasútja van csak — Nyárádtótól Maros-Vásárhelyig — s ennél többet a jelen tervezet szerint kapni sem fog; mert a tövis-brassai fővonal, mely az eredeti tervezet szerint a Nagy-Küküllő völgyén egészen a Székely - Udvarhely közeli Oczfalváig volt felvezetendő, Héjasfalvánál a Székelyfödtől eltérített; hja mert Szász-, Kézd és Kőhalom szék csak így nyerhetett vasutat; odább Brassó kedvéért ezen vasút két mértfőddel hosszabbított meg, s még ezzel sem látszanak az önhaszonlesők megelégedni: hanem mindenképen oda törekednek, hogy a vasút ne az Ojtoznál vezettessék ki a hazából, hová nagy Széchenyink is tervelte, hol a kivezetés legkönnyebben eszközölhető, s hol Románia kormányja is legszívesebben eszközölné a csatkozást; hanem, hogy a Brassóhoz közeli Bodzánál vezessék azt be, a mi által nem kétlem, hogy némely magánosok és Brassó sokat nyerne; de

a miként Udvarhelyszék 90.000 lakosa Kőhalom székért, úgy Háromszék 110,000 lakosa Brassóért fosztatnék meg a vasúttól és annak hasznaitól.

En azt hiszem, hogy amaz országrész iránt mutatkozó ily mostohasággal szemben a t. ház jogosultnak fogja találni felszólalásomat, és indokoltnak azon interpellatio alakjában beterjesztett indítványomat, hogy a Székelyföld eddigi mellőztetésének némi részben való helyreépítése czéljából egy rövid vasúti szárnyvonal Héjasfalvától Székely-Udvarhelyig kiépíttessék. Ezen szárnyvonal mindenütt a Nagy-Küküllő terén, egyenes helyen minden nehézség nélkül lenne vezethető, mindössze csak 3½ mértföld hosszú, s az építkezési anyagok közelsége és a munkaerő olcsó volta mellett nagyon kevésbe kerülne.

Egy ily vasúti szárnyvonalnak előnyét nemcsak Udvarhely szék és a megközelített Csik szék, tehát 200,000-nyi nép, hanem maga az állam is élvezné, a mennyiben a most teljesen elszigetelt parajdi sóaknák is megközelíttetnének, mi Erdély keleti része ez egyetlen sóbányájának termelését óriási mérvben emelné, sőt lehetségessé tenné a közvetlenül e vasút mellett levő udvarhelyi sótörzsnél egy új bányanya nyitását is. S végre ezen szárnyvonal az államnak terhére bizonynyal nem lenne, a mennyiben a sószállítás, a szent-keresztbányai nagymérvű vasgyártás, fa, ásványvizek szállítása, és a vonalán eső két városnak kiviteli kereske-

dése a kamatbiztosítás veszteségei ellen biztosíthatják az államot.

Nem akarván a t. ház idejét és figyelmét továbbra igénybe venni, interpellatiom támogatására, és jogos voltának kitüntetésére csak azt vagyok még bátor felhozni, hogy ha Nagyszében a haza ügyéhez nagyon ritkán hű város, mely önmagában semminemű kereskedelmi előnyöket felmutatni nem tud, megérdemelt egy roppant nehézségek leküzdésével elvezetett s óriási összegbe kerülő 8 mértföld hosszú vasúti szárnyvonalat: akkor a hazához mindig hű, annak üdvéért, szabaságaért, biztonságáért, minden időben nagy áldozatokat hozott székely nép is megérdemelne egy oly szárnyvasutat, (*Helyeslés bal felől*), mely a sze Béninek negyedrésszébe sem kerülne; annyival inkább megérdemelne, mert e nép adója által a vasutak építéséhez, vasúti bölcsön és kamatbiztosításhoz hozzájárul, s így illő, hogy némi csekély részben legalább annak jótéteményeit is élvezze. Ily kívánat inkább jogosult most mint bármikor, most a midőn a közlekedésügyi minister úr oly sok irányú és oly nagy kiderjedésű vasutak iránt terjesztett törvényjavaslatokat a ház elé, a melyeknek szükségét korántsem akarom kétségbe vonni; de a melyek¹ közt bizonynyal egy sincsen, a mely annyira indokolt, annyira jogos és oly kevésbe kerülő lenne, mint az általam itt kiépíttetni ajánlott szárnyvonal. Bátor vagyok tehát a tisztelt közlekedési minister úrhoz a következő interpellation intézni.

Interpellatio **a közlekedésügyi minister úrhoz.**

Tekintve azt, hogy az erdélyi részek vasúthálózata akként vezetett, hogy az a Székelyföldet minden irányban kikerülte;

tekintve azt, hogy bár a Székelyföld adója által nagy mérvben járul a vasúti kamatbiztosításokhoz, s mégis mindez ideig csak másfél folyó mérföldnyi vasutat kapott, sőt a tervezett vasúti hálózat szerint többet nem is fogna kapni;

tekintve azt, hogy a Székelyföldön ijesztő mérvben terjedő köz-elszegényedés és az ez által előidézett székely kivándorlás meggátolására a gyáripar ottani felvirágoztatása leghatékonyabb óvszer lenne, mi vasúti közlekedés nélkül napjainkban nem képzelhető;

tekintve végre, hogy az Erdély fele részét sóval ellátó parajdi sóaknának a vasút által való megközelítése s egy más sóaknának a székelyudvarhelyi sötömszben való nyitása érdekében, egy Héjasfalvától Székely-Udvarhelyig fölvezetett, s csak $3\frac{1}{2}$ folyó mértföld hosszúságú számyvasútnak mihamarábbi elkészítése nemcsak a Székelyföld, hanem az állam érdekében is van;

kérem az igen t. közlekedési minister urat:

szándékozik-e ezen oly fontos érdekek által parancsolólag követelt szárnyvasút előmunkálatait még e nyár folytán megtételni, s az arra vonatkozó terveket, költségvetést és törvényja-

vaslatot még ez év folytán a képviselőház elé terjeszteni? (*Élénk helyeslés balfelől.*)

Kérdésvény Udvarhelyszék tisztválasztó gyűlésén elkövetett törvénysértésről.

(1872. ápril 13-án.)

Tisztelt képviselőház! Az igen tisztelt belügyminiszter úrhoz vagyok bátor egy interpellate intézni, nem azért mintha arra ki-elégítő feleletet reménylenék, mert hiszen megszokhattuk, hogy az újabb időben ministereink egynémelyike nem szokott a felelősség e követelményének eleget tenni; hisz vannak oly interpellate, a melyekre évek óta, többszöri sürgetésre sem adatott felelet: hanem teszem azért, hogy a tisztelt ház fogalmat szerezhessen arról, hogy mik történnek a vidéken, teszem azért, hogy az ország tudja meg, hogy a török pashákkal szerepet cserélt főispánok miként nyomor-
gatják a népet, miként üznek gúnyt a törvényekből, miként ássák alá a törvény tekintélyét, s miként akarják erőszakosan kiirtani a törvény tiszteletét az emberek kebléből, megtámadván ez által magát az alkotmányt és mélyen sértve az ország törvényhozásának tekintélyét. Nem itt az országházban van a parlament tekintélye kockáztatva, — a mint azt a kormány padokról mondani hallottuk, — hanem megtámadja és aláássa azt maga a kormány akkor, a midőn

közegeinek megengedi, hogy a hozott törvények világos rendeletét elferdítsék, midőn elnézi, hogy a törvényeket önkényesen, saját előnyükre magyarázzák és az alkotmányosságot sarkaiból kiforgassák. Ezen állításom igazolására szabadjon fölhoznom röviden azon az alkotmányosság törvénelmében példátlanul álló esetet, a mely Udvarhelyszék tisztválasztó bizottmányi gyűlésén előadta magát. Ennek előtüntetésére bátor leszek interpellatiómat, a melyben az eset és felszólalásom indokai is foglalvák, felolvasni. *(Olvassa.)*

Interpellate a belügyminister úrhoz.

Udvarhelyszék szervező bizottmányi gyűlésének — a főkirály bírói önkénynek vakon engedelmeskedő — többsége már kezdetben oly törvényellenesen járt el, hogy egy akkor tett interpellatióm következtében a belügyminister úr a törvény tekintélyének helyreállítása czéljából a választókerületek összeállításának munkálatát megsemmisítette.

Azonban azon széknek főkirály bírāja ezen rendreutasításon nem okulva, az önkönykedésnek megkezdett művét tovább folytatta: nevezetesen a megválasztott bizottsági tagok némelyike ellen felfolyamodás érkezvén be, a főkirálybíró márczius 4-én 9 órára hívta egybe az elnöklete alatt működő bíráló bizottságot, s bár a tagok megjelentek, ő magán fecsegéssel fél 12-ig eltöltötte az időt s csak akkor kezdette meg a felfolyamodások átvizsgálását; de mivel a választások oly rendszerességgel hajtottak végre, hogy a — különben túlszigorúan eljáró — igazoló bizott-

ság azokat kifogás nélkül igazolta: a bíráló bizottság is, az alaptalan felszólamlásoknak helyet nem adva, a végleges igazolást 3 választási esetre kimondotta; a még fennmaradó 9 tagra nézve az igazolás ép oly hamar végrehajtható lett volna; azonban a fő királybíró úr a munkálat folyama alatt, azon egyszerű kijelentéssel, hogy nincsen ideje: az ülést félbeszakította, s bár a bizottság tagjai kijelentették, hogy a tisztújító gyűlésig még rendelkezésre álló 12 nap bármelyikén készek az akkor megszakított munkálatot folytatni és befejezni, s bár ez idő alatt a főkirály bírót az összehívásra többszörösen felszólították, ő azt nem tette; hanem bekövetkezni hagyta a márczius 14-iki tisztújító gyűlést a nélkül, hogy a kérdéses 9 tag igazolva lett volna.

A gyűlés kezdetén a 9 bizottmányi tag meg nem hívása iránt a főkirálybíró kérdőre vonatván, azon felelettel vágta ki magát, hogy a belügyministerhez kérdést tevén, azon utasítást nyerte, hogy a nem igazolt tagok szavazattal nem bírnak. Azonban mindenki tudta, hogy a belügyminister úr előtt ismeretlenek voltak azon törvényt kijátszó cselszövények, melyekkel a főkirálybíró úr azok igazolását meggátolta, s azért a főkirálybíró felkérte, hogy a gyűlést egy félórára felfüggesztve a jelen volt bíráló bizottság tagjaival a 9 tag igazolását hajtassa végre; de a főkirálybíró e kérdést szavazat alá bocsátván, 74 szavazattal 67 ellenében, tehát 7 szótöbbséggel az igazolást elvetette.

Nagyobb törvénytíprás alig képzelhető, mint ez, a midőn törvényadta joguktól szavazással fosztatta meg a jogosult honpolgárokat, a mit még tetézett az, hogy akkor, a midőn 7 szótöbbség volt a döntő, a 9 választott tagnak törvényellenes és ármányos kizárása az egész választást meghamisította, s roppant jogsérelmet involvált az által is, hogy a kizárt 9 tag a választott bizottmányi tagok $\frac{1}{4}$ részét tette s kizáratásuk által 23 község 1200 választója s így 11,712 lélek maradt képviseletlenül, mi a szék összes lakosságának hetedrészét teszi ki.

A jogtíprással megkezdett tisztválasztó gyűlés hasonló szellemben folytatott tovább, mert a candidatio alkalmával a gyűlés már időnyeres tekintetéből is kérte a főkirálybíró, hogy a szavazás az egész tisztségre együttesen történjék meg; de ő azon képzelt jogát hangoztatva, hogy a választás módozatainak megszabása tőle függ, előbb csak az alispánságra tűzte ki a választást, azután ismét csak a főjegyzőségre, olyakat téve candidátióba, kik a törvény által megkívánt minősítvénynyel egyáltalában nem bírtak; mert egyiknek keze nyomorék lévén, teljesen írásképtelen volt, a második kir. járásbíró s így kijelölhető sem volt, a harmadik pedig olyan egyén, ki jogi tanulmányokat nem végzett s megfelelő hivatalt nem viselt. A gyűlés egy igen tekintélyes része az ily szabály és törvényellenes kijelölés ellen óvást tett, s a midőn ennek daczára a választás mégis elrendeltetett: a termet elhagyták; midőn aztán a főkirálybíró úr

hátramaradt satelleseivel megválasztatta a főjegyzőségre az arra minősítéssel nem bitó egyént, ily modorban végrehajtotta az egész tisztújítást, kénye-kedve szerint vive be oly egyéneket, kiknek legtöbbje a törvény által követelt minősítvénynyel egyáltalában nem bírt.

Az itt csak röviden vázoltakból — mik a belügyminister úrhoz benyújtott felfolyamodásban tüzetesen ki vannak fejtve — kitűnik, hogy ott a tői vény gúny tárgyává aljasított le, épen az által, ki első rendben lenne arra hivatva, hogy a törvény tekintélyét és szentségét minden irányban megvédje; mert korántsem hozható fel mentségül a törvény azon kifejezése, hogy a midőn a választott bizottmány! tagok ④/4-de igazolva van, a megyei bizottmány megalakulnak tekinthető; nem azért, mert a törvény intentiója bizonynyal nem lehetett az, hogy ez alapon a tagok igazolása kijátszassék, s a főispán urak azon abnormis kifogással, hogy „nincsen idejük“: megakadályozhassák a választott bizottmányt tagokat a gyűlésben való részvételben, a mint tette azt Udvarhelyszék főkirálybírája a legnagyobb rendszerezéssel megejtett és igazolt választásokkal szemben, néhány hivatalból elrendelt, de minden alapot nélkülöző felszólamlás következtében.

Továbbá nyílt törvénszegés volt az is, hogy a gyűlés egyhangú kívánata ellenére a tisztválasztás együttes megtörténtét megakadályozta, a mi egyenesen az 1872. évi XLII törvényczikk 1-ső és 43-ik §-ába ütközik, sőt még inkább az 53-ba, mely a főispáni jogokat körülírva annak csak a

kijelölés jogát adja meg; de a 68-ik §. határozottan kimondja, hogy a választás módozatainak meghatározása egyenesen a bizottmányi gyűlés hatáskörébe tartozik.

Ezen, itt felhozott néhány eset is határozottan rányomja a jogtalanság és érvénytelenség bélyegét a tisztújító gyűlés minden tényeire i azok a főispáni önkény által törvényellenesen teremtett 7 szótöbbséggel hozatván létre, törvénytelenek, tehát semmisek kell hogy legyenek. Ez okon kérdem az igen t. belügyér urat, hogy tekintve azt, hogy Udvarbelyszék főkirálybírája a bíráló bizottmány tárgyalásait szabályellenesen felfüggesztvén s azt többszörös szorgalmazásra is folytatni elmulasztván, azáltal tizenkét ezernyi lakost képviseletlenül hagyott a tisztválasztási gyűlésen

tekintve azt, hogy jelzett főkirálybíró úr a választási módozatok megszabását, a gyűlés kívánata és a törvény egyenes rendelete ellenére, magához ragadta, s így a megyei bizottmányt törvény biztosította jogának gyakorlatában erőszakosan meggátolta;

Tekintve, hogy a főjegyzőségre a törvény által megszabott minősítvénynyel nem bíró egyént jelölt ki és választatott mag.

Tekintve végre, hogy Udvar hely szék királybírája az év $\frac{9}{10}$ részét a székhelytől egy napi járásra fekvő jószágán szokta gazdaságának vezetésével eltölteni, a mi alatt a közügyeket némely Bach huszárok közül egybe toborzott oly tisztviselők vezetik, kik az önkény korszakában

megszokták magukat és önérdüküket a törvény fölé helyezni, mi által egy már-már elviselhetlenné vált hivatalos anarchiát inauguráltak Udvarhelyszéken ezek alapján kérdem az igen t. belügyminister urat:

1. Szándékozik-e Udvarhelyszéknek törvény ellenesen végrehajtott tisztujítását megsemmisítve új választást rendelni el?

2. Miután udvaiheíyszék főkirálybírája — a mint két egymásufáni eset tanúsítja—képtelen a páitck iölé emelkedetten és törvényes modorban vezetni a közgyűléseket: szándékozik-e a belügyminister úr az elrendelendő új tisztválasztásra egy részrehajlatlan, pártok fölé emelkedni képes elnököt leküldeni? és

3.,Szándékozik-e Udvarhelyszék főkirálybíráját oda utasítani, hogy eddigi önkénykedésével felhagyva, igyekezzék eljárásaiban több önállóságot, törvény-tiszteletet és méltányosságot behozni, és oly modort, mely által azon székeknek békéje és belnyugalma helyreállhasson.